

Latvijas Kultūras akadēmija
Kultūras socioloģijas un menedžmenta katedra

ELZAS STĒRSTES IEGULDĪJUMS FRANČU KULTŪRAS
POPULARIZĒŠANĀ LATVIJĀ

Bakalaura darbs

Autore:

Akadēmiskās bakalaura studiju programmas "Mākslas"
Starpkultūru sakaru (Latvija–Francija) apakšprogrammas
4. kursa studente Ieva Sprinķe
(ID Nr. 20100323)

Darba vadītājs:
Doc. Juris Goldmanis

Rīga

2014

SATURS

IEVADS	3
1. PIRMĀ SASKARSME AR FRANČU KULTŪRU LATVIJĀ LĪDZ 20. GADSIMTA SĀKUMAM	5
2. ELZAS STĒRSTES DZĪVES GĀJUMS – APLIECINĀJUMS MĪLESTĪBAI UZ FRANČU KULTŪRU 91 GADA GARUMĀ.....	14
2.1. Apkārtējā vide kā nozīmīgs faktors Elzas Stērstes turpmākā ceļa izvēlē.....	14
2.2. Studijas Sorbonnas Universitātē.....	19
2.3. Edvarta Virzas ienākšana Elzas Stērstes dzīvē – viņu kopējā aizraušanās ar franču kultūru.....	22
2.4. Darbība „franču grupā” un tās atstātās pēdas mūža nogalē.....	27
3. ELZAS STĒRSTES IEGULDĪJUMS LATVIEŠU UN FRANČU KULTŪRAS TUVINĀŠANĀ	33
3.1. Elza Stērste – literāte ar interesi palielināt franču kultūras nozīmi Latvijā.....	33
3.2. Franču autoru darbu tulkojumi kā franču kultūras nesēji Latvijā.....	39
3.3. Elzas Stērstes darbība žurnālos ”Ritums” un ”Teātra Vēstnesis”	43
NOBEIGUMS	49
KOPSAVILKUMS.....	50
IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS.....	52
ANNOTATION.....	55
L’ANNOTATION.....	56
PIELIKUMS.....	57

IEVADS

Elza Stērste bija viena no pirmajām, kas latviešu kultūru bagātināja ar franču literatūras ierosmēm. Viņai ir lieli nopelni jaunās Latvijas valsts popularizēšanā Francijā, bet tikpat daudz Elza Stērste ir darījusi, lai latviešiem kļūtu pieejamas franču kultūras vērtības.

Pētījuma mērķis ir, analizējot dažādas avotu liecības un pieejamos pētījumus, secināt, kā Latvijā tika popularizēta franču kultūra, kādi bija Elzas Stērstes iemesli pievērsties tieši franču kultūrai, kurās kultūras jomās visspilgtāk izpaudās šī mīlestība uz franču kultūru, ar kādiem paņēmieniem tika veicināta šīs Rietumeiropas kultūras atpazīstamība Latvijā un kādēļ aktuāli atcerēties šīs literātes centienus tuvināt franču kultūru Latvijai.

Lai precīzi varētu apkopot un izanalizēt iegūto informāciju, izvirzīts **pētnieciskais jautājums**: kā Latvijā izpaudās franču kultūras popularizēšana pirms Elzas Stērstes un kāds ir tieši viņas kā franču kultūras popularizētājas atstātais mantojums Latvijā?

Lai sasniegtu mērķi un noskaidrotu atbildi uz izvirzīto pētniecisko jautājumu, pētnieciskajā darbā izvirzīti šādi uzdevumi:

- izvērtēt saskarsmi ar franču kultūru Latvijā līdz 20. gs. sākumam;
- apkopot pieejamo informāciju par noteicošajiem faktoriem, kas ietekmēja Elzu Stērsti pievērsties franču kultūrai;
- noskaidrot, vai Edvarts Virza ir sekmējis Elzas Stērstes saikni ar franču kultūru;
- apkopot pieejamo informāciju par Elzas Stērstes darbību Rīgas II Pilsētas ģimnāzijā;
- apkopot Elzas Stērstes paveikto Latviešu – franču tuvināšanas biedrībā;
- izprast iemeslus un izdarīt secinājumus par “franču grupas” nozīmi Latvijas kultūras vēsturē un Elzas Stērstes dzīvē;
- izdarīt secinājumus par Elzas Stērstes kā dramaturģes darbu Leļļu teātrī;
- noskaidrot, cik liela loma ir Elzas Stērstes tulkojumiem franču kultūras popularizēšanā Latvijā;
- izvērtēt Elzas Stērstes pienesumu 20. gadsimta dažādos gados izdotajiem redzamākajiem literatūras un mākslas žurnāliem, iepazīstinot lasītājus ar franču kultūras un mākslas darbiem.

Šajā darbā izmantotas **vispārteorētiskās pētījuma metodes**. Analizēta un apkopota pieejamā literatūra, dokumentu publikācijas, tulkotā daiļliteratūra, raksti periodikā, npublicēti autobiogrāfijas apcerējumi, kā arī vēsturnieku un literatūrvēsturnieku pētījumi. Darbā izmantota arī **empīriskā pētniecības metode** – intervija, ar kuras palīdzību atklātas rakstnieces un tulkotājas Annas Žīgures atmiņas, domas un personīgais viedoklis par viņas vecāsmātes Elzas Stērstes paveikto kultūras jomā.

Bakalaura darbu veido trīs nodaļas, kas strukturētas apakšnodaļās un kurās realizēts izvirzītais mērķis un iepriekš minētie uzdevumi.

Darba 1. nodaļā apkopota informācija par saskarsmi ar franču kultūru Latvijā līdz 20. gadsimta sākumam, par pirmajiem latviski tulkotajiem franču autoru darbiem un to tulkotājiem, kā arī par publikācijām presē, kurās latviešu lasītājam tika dota iespēja iepazīties ar dažiem franču kultūras sasniegumiem.

2. nodaļā sniegta informācija par Elzas Stērstes garo dzīves gājumu un viņas mīlestību uz franču kultūru mūža garumā. Pētīta vide ap Elzu Stērsti viņas jaunības gados, apskatīts studiju laiks Sorbonnas Universitātē un Edvarta Virzas ienākšana viņas dzīvē, kā arī pētīta Elzas Stērstes darbība "franču grupā" un tās atstātās sekas mūža nogalē.

3. nodaļā aplūkots Elzas Stērstes kā franču kultūras popularizētājas atstātais mantojums Latvijā. Sniegta informācija par viņas paveikto, strādājot Rīgas II Pilsētas ģimnāzijā, latviešu – franču tuvināšanas biedrībā, kā arī Leļļu teātrī, pētīta viņas tulkojumu nozīme un darbība periodikā – raksti mākslas žurnālos "Ritums" un "Teātra Vēstnesis".

1. PIRMĀ SASKARSME AR FRANČU KULTŪRU LATVIJĀ LĪDZ 20. GADSIMTA SĀKUMAM

Daudzu latviešu sapnis bija un joprojām ir – apmeklēt Franciju vai pat mācīties un dzīvot Parīzē. Tā daudzus gadsimtus simbolizē dažādu kultūras dzīves novitāšu dzimteni, mākslas Meku, vietu, kur māksliniekiem un literātiem smelties iedvesmu un pieredzi, kur satikt savus domubiedrus un kultūras „gardēžus”, kur radīt savus izcilākos darbus un piedzīvot jaunas, radošas atklāsmes, attīstīt savu māksliniecisko personību un papildināt zināšanu bagāžu.

Latvijas teritorija ilgu gadsimtu bijusi citu valstu varā, dominējošā loma šeit bijusi vācu valdošajam virsslānim. Līdz pat 19. gadsimta vidum latvieši galvenokārt bija zemnieki, kuriem bija liegts piedalīties zemes likteņu lemšanā un lielā mērā arī kultūras un izglītības iespēju izmantošanā. Situācija mainījās, kad sāka veidoties jaunā latviešu nācija, bet īpaši tad, kad 1918. gadā izveidojās nacionālā valsts – Latvijas Republika. Tomēr, pētot franču kultūras popularizēšanas jomā 20. gadsimtā paveikto, jāielūkojas arī priekšvēsturē un jāpiemin saskarsme ar franču kultūru iepriekšējos gadsimtos.

Šeit un turpmāk bakalaura darbā jēdziens “kultūra” netiek lietots tā plašākajā nozīmē, kad ar to saprot visu to īpašo garīgo, materiālo, intelektuālo un emocionālo īpašību kopumu, kas piemīt kādai sabiedrībai vai sociālai grupai, un kas līdzās mākslai un literatūrai ietver sevī arī dzīves un līdzāspastāvēšanas veidus, vērtību sistēmas, tradīcijas un uzskatus¹. Bakalaura darbā šis dažādi definētais un interpretētais jēdziens tiek izprasts un lietots šaurākā nozīmē, t.i., mākslas nozīmē, aptverot visas t. s. “augstās” kultūras jomas – teātri, operu, literatūru, vizuālo mākslu, arhitektūru utt.² Turklāt mūsdienās šajā jēdziena dimensijā iekļaujas arī priekšstats, ka nodarbošanās ar kultūru nav pieejama katram, ka tai ir nepieciešama īpaša apdāvinātība un sagatavotība. Un ne tikai no māksliniecisko vērtību radītājiem, bet arī no saņēmējiem tiek sagaidītas noteiktas īpašības, piemēram, sensibilitāte, atvērtība un atsaucība pret šādiem sniegumiem, t. i., izpratne par mākslu.³ Tādējādi arī bakalaurā darbā, runājot par franču kultūru, ar to galvenokārt tiek saprasta

¹ *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts*. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2006, 10. lpp.

² Kleins, Armīns. *Kultūrpolitika*. No vācu val. tulk. U. Sedleniece. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008, 38. lpp.

³ Turpat.

literatūra, tēlotājmāksla, mūzika, dejas, teātris un ar šīm jomām saistītās nozarēs, profesionāla darbība šajā jomā.

Epizodiska saskarsme ar Franciju un francūžiem tagadējā Latvijas teritorijā notikusi jau viduslaikos, bet konkrētākas liecības ir par vēlākajiem gadsimtiem. Ir zināms, ka Francija 1634. gadā nodibināja diplomātiskās attiecības ar Kurzemes un Zemgales hercogisti un 1643. gadā kurzemnieki parakstīja vairākus tirdzniecības līgumus ar Franciju.⁴ Tāpat ir liecības, ka 17. gs. beigās un 18. gs. sākumā Francija interesējusies par tirdzniecības iespējām ar Rīgu, kura tolaik vēl atradās Zviedrijas karaļvalstī.⁵ Savukārt 18. gs. beigās un 19. gs. sākumā pat nākamais Francijas karalis Luijs XVIII⁶ ar visu savu galmu dažus savus trimdas gadus aizvadīja bijušā Kurzemes hercoga pilī Jelgavā.⁷ Dažus gadus vēlāk Latvijas zemi pārstaigāja Napoleona⁸ armija. Tiesa gan, tas bija Napoleona “Lielās armijas” sastāvā esošais Prūsijas 10. korpuss – gandrīz ¾ korpusa sastāvā bija vācieši.⁹ Neraugoties uz to, folklorā ir daudz liecību par šiem Napoleona franču karavīriem Latvijā, viņu atstātais mantojums vēl šodien sajūtams latviešu valodā kā atsevišķu vārdu lietojums, kā arī personvārdos un vietvārdos¹⁰.

Viens no priekšnosacījumiem, lai franču kultūra varētu “ienākt” Latvijā, bija franču valodas apguves iespējas. Jau 18. gadsimtā, pateicoties Jēzus biedrības¹¹ darbībai izglītības veicināšanā, tika atvērtas vairākas jezuītu skolas, kurās viens no apgūstamajiem mācību priekšmetiem bija franču valoda. Franču valodu mācīja arī tolaik prestižajā Rīgas Domskolā. Ir zināms, ka viens no franču valodas pasniedzējiem bija Johans Gotfrīds Herders¹², kurš no 1764. līdz 1769. gadam bijis šīs skolas pedagogs un bija ļoti pazīstams

⁴ Berķis, Aleksandrs. Hercoga Jēkaba ārpolitika. *Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas Rakstu krāj. II*. Ņujorka, 1963, 61., 99. lpp.

⁵ Stepermanis, Marģers. Francijas interese par Rīgu Luija XIV valdīšanas pēdējā posmā. *Senatne un Māksla*. 1936, Nr. 3, 44.–51. lpp.

⁶ Luijs XVIII (*Louis XVIII*) – Francijas karalis 1814.–1824. g.

⁷ Johansons, Andrejs. Trimdas karalis Jelgavā. Grām.: *Pakavu dunoņa*. Esejas. Rīga, 1994, 165.–190. lpp.

⁸ Napoleons I (*Napoléon Bonaparte/Napoléon Ier*, 1769 - 1821) - Francijas militārais un politiskais līderis

⁹ Radovics, Ainārs. *Napoleona karspēks Latvijā*. Rīga: Stāsti un Romāni, 2008, 15.–16. lpp.

¹⁰ Krauze, Andris. *Latvija – Francija. Douce France*. Rīga: Laika grāmata, 2009. 5.-9. lpp.

¹¹ Jēzus biedrība (*Societas Jesu*) jeb jezuīti - Romas Katoļu Baznīcas regulārklēriņu ordenis, kas izveidojās 1534. gadā Parīzē no teoloģijas studentu domu biedru grupas.

¹² Johans Gotfrīds Herders (*Johann Gottfried von Herder*, 1744 - 1803) - vācu dzejnieks, kritiķis, teologs un filozofs.

ar sava laika franču domātāju darbiem.¹³ 19. gadsimta vidū, pateicoties ekonomiskajām pārmaiņām un dzimtbūšanas atcelšanai, notika straujāka izglītības un kultūras attīstība. Tika atvērtas vairākas pagastskolas un arī draudzes skolas, franču valodu apguva aizvien vairāk izglītoto latviešu.

Ja skatāmies uz dažādajām jomām, kurās ienāca franču kultūra, tad mūzika bija viena no pirmajām mākslām, ar kuras palīdzību tika popularizēta franču kultūra Latvijā. No 18. gadsimta vidus Rīgā koncertēja Eiropas ievērojamākās mūzikas slavenības, savukārt 19. gadsimtā jau tika uzvestas tā laika Eiropas izcilākās operas un dziesmuspēles. Liela loma šo operu uzvešanā bija Rihardam Vāgneram¹⁴, kurš no 1837.gada līdz 1839. gadam dzīvoja Rīgā. Šajā laikā viņš iestudēja ap 20 operu, tai skaitā franču. 1838. gadā Vāgners iepazīstināja latviešu klausītājus ar franču komponista Ādolfā Adāna operu "Londžimo pastnieks"¹⁵, savukārt gadu vēlāk tika iestudēta šī paša komponista opera "Mīlais ganiņš"¹⁶.¹⁷ Lai gan mūzikai vienmēr ir bijusi svarīga loma franču kultūras popularizēšanā Latvijā, tomēr literatūra un rakstniecība ir tās nozares, kurās visspilgtāk izpaužas franču gars.

Neviena nacionālā literatūra nevar attīstīties pilnīgi izolēti no citu tautu literatūras. Sevišķi liela nozīme šādam literatūras attīstības procesam ir to tautu dzīvē, kuru nacionālās literatūras attīstība dažādu iemeslu dēļ sākusies vēlāk, kuras veidojušas savu nacionālo rakstniecību tad, kad citas tautas savā nacionālajā literatūrā bija nonākušas līdz augstākās pakāpes. Šādos gadījumos saskare ar citām literatūrām bieži vien palīdzēja vārda mākslai īsā laika posmā ievērojami izaugt, veicināja tā saukto paātrināto literatūras attīstību. Uz latviešu literatūru to varētu attiecināt pilnā mērā. Latviešu rakstniecības vēsturē un pašreiz noritošos procesos sakariem ar citām literatūrām bija un būs ļoti liela un vēl pilnībā nenovērtēta nozīme. Kopš pašiem pirmsākumiem latviešu literatūras attīstība noritēja ciešā kontaktā ar tuvāku un tālāku kaimiņu tautu rakstniecību. Tieši tautas dzīves vēsturiskie, ekonomiskie un sociālie faktori noteica literatūras sakaru orientāciju, pievēršanos noteiktai cittautu literatūrai. Ilgstošā baltvācu kundzība visās latviešu tautas dzīves jomās izpaužas

¹³ Zeile, Pēteris. Johans Gotfrīds Herders – domātājs, humānists, latviešu draugs. Grām. Johans Gotfrīds Herders. *Darbu izlase*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995, 12. lpp.

¹⁴ Rihards Vāgners (*Richard Wagner*, 1813 - 1883) - vācu komponists, mūzikas teorētiķis un esejists.

¹⁵ Ādolfis Adāns (*Adolphe Adam*, 1803–1856); "Le postillon de Lonjumeau" (1836).

¹⁶ "Le fidèle berger" (1838).

¹⁷ Breģe, Ilona. *Cittautu mūziķi Latvijā, 1401–1939*. Rīga: Zinātne, 2001. 195. lpp.

arī kultūrā un literatūrā. Vācu rakstniecība bija vēsturiski pirmā, ar ko iepazinās latvieši, bet latviešu literārā dzīve bija cieši saistīta arī ar Krieviju. Ilgu laiku vācu un krievu ietekme Latvijā bija visspēcīgākās no visu citu valstu literatūru ietekmēm. Tomēr līdz ar nacionālās literatūras izveidošanos Latvijā sāka ieplūst arī citu tautu un valstu kultūru strāvojumi.¹⁸ Teikto labi apstiprina tulkojumi, kas ir visizplatītākais dažādu valstu literatūru tuvināšanas veids.

Tulkojumi un to vēsture katras nacionālās literatūras dzīvē veido ļoti nozīmīgu lappusi, un tie ir cieši saistīti ar oriģinālrakstniecības attīstību. Latviešu progresīvās rakstniecības pārstāvji, sākot ar jaunlatviešiem¹⁹, vienmēr ir izpratuši cittaupu literatūras lielo rosinošo nozīmi nacionālās rakstniecības izaugsmē, tās potenciāla atraisīšanā. Ne velti Jura Alunāna²⁰ "Dziesmiņas, latviešu valodai pārtulkotas", ko pamatoti uzskata par latviešu literatūras aizsākumu, lielākoties sastāv no tulkojumiem. Šis literatūras vēsturē īpaši nozīmīgais darbs iznāca 1856. gadā. Tajā bija iekļauti Horācija²¹, Gētes²², Šillera²³, Puškina²⁴, Ļermontova²⁵, Heines²⁶ u.c. slavenu autoru darbu tulkojumi, diemžēl franču dzejnieki šajā krājumā netika pārstāvēti. Cittaupu literatūru ideju un centienu auglīgo un veselīgo iedarbību atzina visi augošās latviešu rakstniecības pārstāvji, kas nepiederēja pie šauri nacionālistiskām aprindām. Cenšanās apgūt pasaules literatūru raksturoja jaunstrāvnīeku²⁷ un arī citu 19. gadsimta 80.–90. gadu progresīvo rakstnieku darbība. Agrā jaunībā Rainis²⁸, domādams par latviešu literatūras stāvokli, par tās attīstības avotiem,

¹⁸ Vāvere, Vera (atb. red.). *Latviešu un Rietumeiropas literatūra*. Rīga: Zinātne, 1971. 3.-9. lpp.

¹⁹ Jaunlatvieši - pirmās latviešu tautas atmodas intelektuāļi, kas darbojās 19. gadsimta 50.–80. gados.

²⁰ Juris Alunāns (1832 – 1864) - viens no jaunlatviešu kustības aizsācējiem, latviešu nacionālās rakstniecības pamatlicējs.

²¹ Kvints Horācijs Flaks (*Quintus Horatius Flaccus*, 65. p.m.ē. - 8. p.m.ē.) - romiešu dzejnieks.

²² Johans Volfgangs fon Gēte (*Johann Wolfgang von Goethe*, 1749 - 1832) - vācu dzejnieks, rakstnieks, dabaszinātnieks, mākslas teorētiķis, valsts darbinieks.

²³ Frīdrihs Šillers (*Johann Christoph Friedrich von Schiller*, 1759 - 1805) - vācu dzejnieks, dramaturgs, filozofs un vēsturnieks.

²⁴ Aleksandrs Puškins (*Александр Сергеевич Пушкин*, 1799 - 1837) - krievu dzejnieks, dramaturgs.

²⁵ Mihails Ļermontovs (*Михаил Юрьевич Лермонтов*, 1814 - 1841) - krievu romantisma rakstnieks.

²⁶ Heinrihs Heine (*Christian Johann Heinrich Heine*, 1797 - 1856) – žurnālists, vācu 19. gs. dzejnieks.

²⁷ Jaunstrāvnīeki – demokrātiskās inteliģences grupa, kas pulcējās ap laikrakstu "Dienas lapa" 19. gadsimta beigās un izplatīja jaunu virzienu domāšanā un pasaules uztverē.

²⁸ Rainis (*Jānis Pliekšāns*, 1865 - 1929) - latviešu dzejnieks, dramaturgs, tulkotājs, žurnālists un politiķis.

rakstīja: „Tulkojumu literatūrai vajadzēs vienmēr pievest jaunas barības, jaunas idejas, centienus (lai neattīstītos vienpusība), lai literatūrā būtu vienmēr spirtums, garīga možība, jo jaunas idejas dos atkal jaunas. Tas būs vienmērīgs process, nepaliks stāvot, nenovecosies... Tā gara attīstība augs pastāvīgi un kupli, no visām malām labāko piesavinādamās, tā izsargādamies no vienpusības un apnicības. Tulkojumu literatūrā vienmēr vajadzēs iepazīstināt ar jauniem centieniem un panākumiem, un oriģinālliteratūras darbs tad būs izlietot šos panākumus, izlasīties, pielīdzināt saviem apstākļiem un piesavināt savai tautai”²⁹ Šīs domas Rainis izteica ne vien teorētiski, bet apstiprināja tās ar visu savu daiļrades praksi.

Cik milzīgos apmēros var izplatīties tulkojumi, tam vislabākais piemērs ir grāmatniecība. Interesanti ir novērot to, kuru tautu literatūrā sākotnēji tika meklēti papildinājumi „sava gara celšanai”, kādi darbi tika tulkoti un kā šie tulkojumi ietekmēja mūsu pašu rakstniecību. Diemžēl pieejams ir tikai viens vispārīgs tulkotās beletristikas rādītājs, kas aptver laikmetu no latviešu nacionālās rakstniecības pirmsākumiem līdz 1902. gadam. Krājumā atzīmētajos tulkojumos figurē pavisam 1467 autori, no tiem 759 vācieši (51%), 241 krievi (17%), 97 francūži (7%), 57 angļi, 34 poļi u.t.t. Pavisam apmēram 30 nāciju pārstāvji. Ja neskaita lielos austrumu un rietumu kaimiņus, tad skatoties tālāk starp visām pārējām nācijām, ar kurām latviešiem nav bijuši tik cieši sakari kā ar vāciešiem un krieviem, franču autori šajos tulkojumos ieņem pirmo vietu.³⁰

Iepazīstoties ar tā laika tulkojumu klāstu, jāsecina, ka latviešu nacionālās literatūras aizsācēji J. Alunāns un citi jaunlatvieši galvenokārt tulkoja atsevišķus dzejoļus, stāstus, fabulas, jo latviešu lasītājs vēl nebija sagatavots lielu, sarežģītu prozas un dzejas darbu uztveršanai. Pirmais franču autora darba tulkojums datēts ar 1870. gadu. Tā bija Žana de Lafontēna³¹ fabula ”Margarits un Mefistofelis”. Lai gan šim darbam nav uzrādīts, no kādas valodas tas tika tulkots, visticamāk, šī fabula netika pārstrādāta no oriģināla. Liela daļa franču autoru darbu 19. gadsimtā un 20. gadsimta sākumā tika tulkoti no vācu vai krievu valodas, līdz ar to šie tulkojumi nebija tik kvalitatīvi, kā tie, kuri tika tulkoti no oriģinālvalodas.

19. gadsimta beigās latviešu nacionālā literatūra bija izveidojusi sev stabilu pamatu, radot priekšnoteikumus cittautu literāro bagātību iepazīšanai, tai skaitā arī franču

²⁹ Rainis, Jānis. *Literārais mantojums I*. Rīga: Latvijas PSR Zinātņu akadēmijas izdevniecība, 1957. 42. lpp.

³⁰ Kadilis, Jānis. Franču ietekme mūsu literatūrā. *Rīts*. Nr. 296, 1935, 27. oktobris. 5. lpp.

³¹ Žans de Lafontēns (*Jean de La Fontaine*, 1621 - 1695) - franču dzejnieks.

literatūras. Tulkoto darbu vidū arvien vairāk bija redzami romāni, poēmas un dramatiskie sacerējumi. Daudz tika tulkotas dažādas joku lugas, tādas kā Šarla de Bernāra³² luga "Pirmais slimnieks" un Etjēna Arago komēdija "Velna atmiņas"³³. No romāniem savukārt latviski bija pieejams Emila Gaborio romāns "Sveša nauda".³⁴ Tulkojumu izvēle nebija nejauša, raugoties no to izdošanas laika. Ja skatāmies uz pirmajiem tulkotajiem darbiem, tad varam secināt, ka galvenokārt tika tulkoti tie darbi, kas cittaotu literatūrās jau bija kļuvuši par parādībām, bija izturējuši laika pārbaudi un iegājuši klasikā. Vēlāk gan aina mainījās. Arvien vairāk sāka parādīties tulkotie darbi, kas sarakstīšanas laika ziņā bija tuvāki to veiktajam tulkojumam. Tā, piemēram, 1887. gadā Johans Šablovskis³⁵ no vācu valodas pārtulkoja Alfonsa Dodē³⁶ noveli "Lauvu mednieks Tartarins"³⁷. Lai gan šis darbs franciski jau bija pieejams vairāk nekā 20 gadus, salīdzinot ar iepriekšējiem tulkojumiem, varam uzskatīt, ka šī novele latviešu lasītāju sasniedza salīdzinoši īsā laikā.

Visintensīvākā interese par franču daiļdarbiem parādījās deviņpadsmitā gadsimta deviņdesmitajos gados. Tulkoto autoru sarakstā jau varēja lasīt tādus vārdus kā Merimē³⁸, Kopē³⁹, Viktors Igo⁴⁰ un Gijs de Mopasāns⁴¹. No Fransuā Kopē daiļrades pārsvarā latviski bija pieejami dažādi stāsti: "Klauns" (1895), "Labā sirds" (1894), "Medaljons"(1901). Līdzīgi bija arī ar Gija de Mopasāna darbiem. No viņa literārā klāsta visvairāk tika pārtulkoti tieši stāsti, kā piemēram, "Ardievu, jaunība" un "Atmiņa". Savukārt no Prospēra Merimē daiļrades 1899. gadā tika pārtulkota viņa pirmā slavenā novele "Kolomba"⁴² Arī šeit mēs redzam, ka autors šo noveli bija sarakstījis krietni pirms 1899. gada, bet latviski tā kļuva pieejama vien tad, kad tās slavas laiks dzimtenē jau bija norietējis.

³² Šarls de Bernārs (*Charles de Bernard*, 1804 – 1850) – franču rakstnieks.

³³ Etjēns Arago (*Étienne Vincent Arago*, 1802 – 1892) - "Les Mémoires du diable" (1842).

³⁴ Emils Gaborio (*Émile Gaboriau*, 1832 – 1873) – "L'Argent des autres" (1874).

³⁵ Johans Frīdrihs Šablovskis (1840 – 1918) - grāmatu iesējējs, veikala un maksas bibliotēkas īpašnieks.

³⁶ Alfons Dodē (*Alphonse Daudet*, 1840 – 1897) – franču rakstnieks un dramaturgs.

³⁷ "Chapatin, le tueur de lions" (1863).

³⁸ Prospērs Merimē (*Prosper Mérimée*, 1803 – 1870) - franču rakstnieks, prozaiķis, dzejnieks un dramaturgs, arī arheologs un vēsturnieks.

³⁹ Fransuā Kopē (*François Edouard Joachim Coppée*, 1842 – 1908) – franču dzejnieks un novelists.

⁴⁰ Viktors Igo (*Victor Hugo*, 1802 – 1885) – franču rakstnieks.

⁴¹ Gijs de Mopasāns (*Henry René Albert Guy de Maupassant*, 1850 – 1893) – franču rakstnieks.

⁴² "Colomba" (1840).

Tomēr 20. gadsimtā situācija mainījās. Pārsvaru guva tieši tie cittautu literatūras darbi, kas bija tikko sarakstīti un izdoti. Šajā ziņā latviešiem izveidojās vērtīga un respektējama tradīcija – pēc iespējas daudz un plaši atspoguļot visjaunākās parādības pasaules rakstniecībā, iepazīstināt lasītājus ar visu vērtīgo un interesanto, ko sniedza cittautu rakstnieki - līdzgaitnieki. Kā spilgts piemērs tam ir Margeritas Odū romāns "Marija Klāra"⁴³. Šis darbs pirmo reizi parādījās Francijā 1910. gadā, un jau pēc gada tika izdots latviski Antona Austriņa⁴⁴ tulkojumā.

Runājot par tulkojumiem, nedrīkst aizmirst to galvenos virzītājspēkus – latviešu literātus, kas bija dedzīgi cittautu kultūras popularizētāji un teicami tulkotāji. Īpaši rakstniekus valdzināja franču kultūras darbinieku pasaules skatījums: brīvs, bez aizspriedumiem parādību vērtējumā, tēmu un motīvu izvēlē, prasme visām lietām piešķirt estētisku uzmanību. Latviešu literātus saistīja franču literatūras izkoptā un elegantā forma, žanru tīrība un dzejiskās frāzes lokanība.

Līdz mūsdienām gan nav saglabājušās liecības par visiem literātiem, kuri 19. gadsimtā veica franču autoru darbu pārtulkošanu. Bieži vien šajos darbos tulkotājs netika uzrādīts vai arī tika publicēti vienīgi viņa vārda un uzvārda iniciāļi, pēc kuriem ir grūti atpazīt konkrēto personu. Kā Ermanis Pīpiņš⁴⁵ vēstulē minēja Rainim: „Jūs prasiet, kādēļ prozas tulkojumi ir bez tulkotāja vārda? Tur man jāatbild, ka tulkotāji pa lielai daļai ir iesācēji, kuru tulkojumus nevarēju lietot, tos stipri nenogrudinājis. Tad nu arī nevarēju tulkotāja vārdu piezīmēt.”⁴⁶ Tomēr bija vairāki rakstnieki, kuru vārdi parādās izdotajās tulkotajās grāmatās, un kuri latviešu literatūras vēsturē ir iegājuši kā izcili tulkojumu vārdu meistari. Tai skaitā arī pats E. Pīpiņš ir veicis vairāku franču autoru darbu tulkojumus. Viens no tiem - Šarla Kanivē stāsts "Jūras bērns"⁴⁷. Aizvien nepārspēti latviešu literatūrā ir Raiņa tulkojumi. Lai gan pārsvarā Rainis tulkoja vācu autoru darbus, 1902. gadā Raiņa tulkojumā iznāca franču literatūras klasika – Aleksandra Dimā romāns "Grāfs Monte Kristo"⁴⁸. Šis romāns pirmo reizi latviešu valodā tika iespiests laikrakstā "Dienas Lapa" un tikai pēc tam to vairākkārt izdeva atsevišķās grāmatās. Jāsaka gan, ka Rainis šo tulkojumu

⁴³ Margerita Odū (*Marguerite Audoux*, 1863 – 1937) – "Marie-Claire" (1910).

⁴⁴ Antons Austriņš (1884-1934) - latviešu rakstnieks.

⁴⁵ Ermanis Pīpiņš (ps. *Vizulis*, 1873–1927) – literatūrkritiķis, žurnālists, grāmatniecības apskatnieks.

⁴⁶ Rainis, Jānis. *Literārais mantojums I*. Rīga: Latvijas PSR Akadēmijas izdevniecība, 1957. 78.-79. lpp.

⁴⁷ Šarls Kanivē (*Charles Alfred Canivet*, 1839 – 1911) – "Enfant de la mer" (1896).

⁴⁸ Aleksandrs Dimā (*Alexandre Dumas*, 1802 –1870) – "Le Comte de Monte-Cristo" (1845/46).

veica atrodoties trimdā, un trimdas laikā tulkojumi Rainim bija "maizes darbs", kas nereti tika veikts steigā un pat ar nepatiku. Dzejnieka talants veiksmīgi noslēpa arī šos apstākļus. Joprojām šis ir vienīgais "Grāfa Monte Kristo" tulkojums, kas pierāda vien to, cik izcils tulkotājs ir bijis Rainis.

Gadu vēlāk latviešu lasītāji tika iepazīstināti ar vēl vienu Dimā romānu - "Trīs musketieri"⁴⁹. Šoreiz gan Augusta Deglava⁵⁰ tulkojumā. Lielu ieguldījumi darbu tulkošanā no franču valodas ir devis arī Jānis Bērziņš-Ziemelis⁵¹, kurš slavu iemantoja gan kā tulkotājs, gan kā publicists, gan kā viens no izcilākajiem latviešu revolucionārajiem darbiniekiem. Laika posmā starp 1906. gadu un pirmo pasaules karu viņš dzīvoja Parīzē, no kurienes kreisajiem izdevumiem Latvijā sūtīja interesantas apceres par cittaotu rakstniekiem, tai skaitā Anatolu Fransu⁵², Verhārenu⁵³ un Rolānu⁵⁴. Jāņa Bērziņa tulkojumā tika izdots arī Anatola Fransa stāsts "Krenkbila lieta".⁵⁵ Turpinot šo rindu ar izcilām latviešu literatūras personībām, noteikti ir jāmin Kārlis Jēkabsons⁵⁶. Lai gan atpazīstamību viņš vairāk ir guvis kā neatkārtojams liriķis, apslēpts ir palicis viņa kā tulkotāja talants. Vairāk nekā 40 gadus Kārlis Jēkabsons darbojās mūsu literatūrā: gan liriskajā dzejā, gan prozā, gan skatuves rakstniecībā un cittaotu autoru tulkošanā. Viens no spilgtākajiem viņa tulkojumiem - 1908. gadā publicētais Moljēra "Tartifs"⁵⁷. Šo latviešu rakstnieku rindu var turpināt vēl ar ļoti daudzu zināmu literātu vārdiem, tādiem kā Augusts Melnalksnis⁵⁸, Sudrabu Edžus⁵⁹, Jēkabs Janševskis⁶⁰ un citiem, tomēr priekšstats par to, cik milzīgs apjoms ar franču autoru darbu tulkojumiem bija pieejams jau 19. gadsimtā, liek

⁴⁹ "Les Trois Mousquetaires" (1844).

⁵⁰ Augusts Deglavs (1862 -1922) - rakstnieks, preses darbinieks, grāmatizdevējs un tirgotājs.

⁵¹ Jānis Bērziņš-Ziemelis (1881 – 1938) – literatūrkritiķis, publicists, tulkotājs un sabiedriskais darbinieks.

⁵² Anatols Franss (*Anatole France*, 1844 - 1924) – franču dzejnieks, žurnālists un romānu rakstnieks.

⁵³ Emils Verhārens (*Émile Adolphe Gustave Verhaeren*, 1855 – 1916) – beļģu dzejnieks.

⁵⁴ Romēns Rolāns (*Romain Rolland*, 1866 – 1944) – franču dramaturgs, rakstnieks, mākslas zinātnieks.

⁵⁵ Ērmanis, Pēteris. Tālumā mirušos atceroties. *Laiks*. Nr.47, 1959, 13. jūnijs. 3. lpp.

⁵⁶ Kārlis Jēkabsons (ps. *Roberts Skarga*, 1879 – 1946 1) – literāts, grāmatu izdevējs.

⁵⁷ Moljērs (*Jean-Baptiste Poquelin/Molière*, 1622 – 1673) - "Tartuffe ou L'Imposteur" (1664).

⁵⁸ Augusts Melnalksnis (1876 - 1944) - literatūrvēsturnieks, rakstnieks.

⁵⁹ Sudrabu Edžus (īst. v. *Morics Eduards Zilbers*, 1860 - 1941) - latviešu pedagogs un rakstnieks.

⁶⁰ Jēkabs Janševskis (īst. v. *Janovskis*, 1865 - 1931) - latviešu skolotājs, žurnālists un rakstnieks.

secināt, ka latviešu kultūras virzība tuvāk Rietumeiropas kultūrai, īpaši franču, ritēja pilnā sparā.

Franču literatūras pievilksanas spēks bija tik liels, ka tas saistīja arvien vairāk mūsu vārda meistarus. Radās arvien jauni, precīzāki un vērtīgāki tulkojumi, kuri zināmā mērā varēja sacensties ar saviem oriģināliem. Tas, savukārt, radīja dziļāku atbalsi lasītājos. Jāsaka gan, ka tikai neatkarīgās Latvijas valsts laikā mūsu tautas kultūra spēja pilnīgi atraisīties no vecajām saistībām ar tuvajiem rietumu un austrumu kaimiņiem un ļāva absolūtu brīvību franču kultūras neizsmeļamajiem avotiem, ieplūstot latviešu kultūras telpā.

Sākot ar 20. gadsimta 20. gadiem tika radīti pilnvērtīgi tulkojumi un atdzejojumi, kuri vairs netika tulkoti no vācu vai krievu pārstrādājumiem, bet gan no oriģināla. Daiļprozas tulkojumos aizvien vairāk sāka figurēt Moljēra, Anatola Fransa, Igo, Flobēra⁶¹ labākie darbi. Tulkotāju skaitā bija iespēja redzēt tādus izcilus vārda māksliniekus, kā Edvartu Virzu, Elzu Stērsti, Jāni Sudrabkalnu⁶², Voldemāru Dambergu⁶³. Vairākus lielus darbu tulkojumus sniedza arī J. Vecozols⁶⁴ un Akuraters⁶⁵. Taču visvērtīgākie sasniegumi bija meklējami nevis daiļprozas, bet lirikas nozarē. Te sevišķi jāuzsver Ed. Virzas atdzejotā lieliskā franču renesanses un jaunlaiku dzejas darbu izlase līdz ar Elzas Stērstes literatūrvēsturiskajiem apskatiem.⁶⁶

⁶¹ Gistavs Flobērs (*Gustave Flaubert*, 1821 - 1880) - franču romānu rakstnieks un dramaturgs.

⁶² Jānis Sudrabkalns (īst. v. *Arvīds Peine*, 1894 - 1975) - latviešu dzejnieks.

⁶³ Voldemārds Dambergs (1886 – 1960) - latviešu rakstnieks.

⁶⁴ Jūlijs Vecozols (1884 - 1945) - latviešu rakstnieks, žurnālists, skolotājs un ierēdnis.

⁶⁵ Jānis Akuraters (1876 - 1937) - latviešu dzejnieks, rakstnieks un politiķis.

⁶⁶ Kadilis, Jānis. Franču ietekme mūsu literatūrā. *Rīts*. Nr. 296, 1935, 27. oktobris. 5. lpp.

2. ELZAS STĒRSTES DZĪVES GĀJUMS – APLIECINĀJUMS MĪLESTĪBAI UZ FRANČU KULTŪRU 91 GADA GARUMĀ

Elza Stērste nodzīvoja garu mūžu – viņa piedzima 19. gadsimta nogalē, 20. gadsimta sākumā piedzīvoja divas revolūcijas, pēc tam divus pasaules karus, Latvijas valsts dibināšanu un attīstību, valstiskās neatkarības zaudēšanu, padomju un vācu okupāciju. Viņai bija lemts būt gan vienai no sava laika labākās sabiedrības, gan beztiesiskai padomju spaidu darbu noņemšanas ieslodzītai.

2.1. Apkārtējā vide kā nozīmīgs faktors Elzas Stērstes turpmākā ceļa izvēlē

Elza Stērste piedzima 1885. gada 18. martā Vecpiebalgas pagasta "Naurēnos", cariskās Krievijas Vidzemes guberņā, bet savus pirmos trīs gadus pavadīja Rēvelē (*Tallinā*), kur tēvs, Andrejs Stērste⁶⁷ strādāja par Igaunijas guberņas prokurora biedru - kroņa ierēdņi. Elzai bija astoņi mēneši, kad viņa kopā ar tēvu, māti un vecmāmiņu devās savā pirmajā ceļojumā. 1888. gadā ģimene atgriezās Latvijā un pārcēlās uz dzīvi Jelgavā, kur tēvu gaidīja jauns kroņa darbs. Sākumā tēvs strādāja par Kurzemes guberņas prokurora biedru, tomēr 1890. gadā viņš pameta kroņa maizi un tika apstiprināts par zvērinātu advokātu. Stērstu ģimenei iesākās samērā mierīga un pārticīga dzīve.⁶⁸

Jelgavā Stērstu ģimene apmetās plašā dzīvoklī netālu no stacijas, nesen uzbūvētas sarkanķieģeļu mājas otrajā stāvā. Lai gan Jelgava šajā laikā bija nozīmīga, skaista un bagāta pilsēta, kas lepojās ar savu kultūras dzīvi, Stērstu ģimene bija gandrīz vienīgā no Jelgavas izglītoto latviešu ģimenēm, kur mājas valoda bija nevis vācu, bet gan latviešu valoda. Gan Elzas tēvs, gan māte, Elizabete, runāja skaidrā latviešu valodā, kas 19. gadsimta beigās nemaz nebija tik parasta lieta, viņi viegli iekļāvās Jelgavas sabiedriskajā dzīvē, un viņu mājas drīz vien kļuva par latviskās inteliģences šūpuli. Elza mājās baudīja izcilu kultūras gaisotni.

Ciešā saskarsmē ar Stērstu ģimeni bija Pēterburgas Universitātes Juridisko fakultāti absolvējušais Jānis Pliekšāns (Rainis), kurš kādu laiku bija advokāta A. Stērstes palīgs, valodnieks Kārlis Mīlenbahs, izglītības organizatore Natālija Draudziņa, kā arī jurists un

⁶⁷ Andrejs Stērste (arī Stērstu Andrejs, 1853–1921) – jurists, literāts.

⁶⁸ Žigure, Anna. *Marselīne. Elza Stērste. Dzīves dzeja*. Rīga: Jumava, 2005. 20.-21. lpp.

nākamais Latvijas Valsts prezidents Jānis Čakste.⁶⁹ Kā rakstīja Elza Stērste: „No akadēmiski izglītotajām pilsoņu mājām mūsējā Jelgavā bija pati vecākā. Šādas ģimenes Baltijā ir pieņemts saukt par literātiem, un tā ir pilnīgi sevī noslēgusies sabiedrība. Tēvs caurcaurēm bija ideālists, savas apspiestās tautas draugs, kas ar Jelgavas pilsonības likumiem neskaitījās. Šī akadēmiskā latviešu sabiedrība bija stipri vāciska vai pārvācota. Maz bija tādu ģimeņu, kurās runāja latviski. Varētu vēl saprast, ka to dara sievietes savās sanāksmēs, jo latviski nevarot visu izteikt, bet tas notika arī vīriešu starpā. Lettonijas⁷⁰ 25 gadu pastāvēšanas svētkos Tēvu⁷¹ ievēlēja par Lettonijas goda filistru. Filistri šad tad sanāca kopā. Kāds sašutums pārņēmis Tēvu, kad ierunājušies, visi pārgājuši uz vācu valodu! Tēvs piecēlies un aizgājis.”⁷² Kaut arī Stērstu ģimene nevairījās uzsvērt savas latviskās saknes, pret cienjamo advokātu Stērsti un viņa ģimeni pat vācieši izturējās ar cieņu. Andrejs Stērste bez latviešu valodas prata arī vācu, krievu, franču un latīņu valodu, savukārt Elizabete bez valodām bija apguvusi arī klavierspēli.

Elzas māte pret dzīvi un tās norisēm attiecās ļoti nopietni. Ne uz brīdi viņa nepiemirsa savu svarīgo lomu - pacelt latviešu ģimeni tādā pašā cieņā kā vācu - tādēļ Elizabete darīja visu nepieciešamo lai viņas bērni būtu tikpat izglītoti, ar tādu pašu uzvedību un paradumiem kā inteliģentai vācu ģimenei. „Visu mūžu Māte ir cīnījies par izglītību. Mēs, bērni, to esam bagātīgi saņēmuši, tāpat kā jaunieši, kas turējās pie mūsu mājas. Vīriešus, kas nebija mācījušies latīņu un grieķu valodas, Māte par izglītotiem neturēja,” atminējās Elza Stērste.⁷³ Elza mācījās mājās mājaskolotājas uzraudzībā. Elzas mājaskolotāja, Nadežda Ivanovna Savič, bija cēlusies no muižnieku dzimtas. Viņas tēvs bija Stērstu Andreja draugs, tādēļ Nadežda pie Stērstiem jutās kā mājās. Ar mājaskolotāju Elza sarunājās tikai krieviski. Kā rakstīja Elza: „Mātes buduārā bija nolikts galdiņš, pie kura nu uzsāku mācības. Mātes vadībā biju apguvusi latviešu ābeci un nu sāku mācīties krieviski.

⁶⁹ Polis, Jānis. *Pie tēvu zemes dārgās*. Rīga: Kultūras biedrība "Harmonija", 2000. 109. lpp.

⁷⁰ "Lettonia" - studentu korporācija, dibināta 1870. gadā Tērbatā, no 1920. gada darbojās Rīgā, Latvijas Universitātē.

⁷¹ "Tēvs" - respektēta autores rakstība ar lielo burtu.

⁷² RTMM (Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs). *Elzas Stērstes autobiogrāfisks apcerējums "Atmiņu raksti"*, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 14. lpp.

⁷³ Turpat, 5. lpp.

(...) Lai kur gājām vai braucām, visur mums līdz bija Nadežda Ivanovna, un drīz visi bērni brīvi runāja krieviski.”⁷⁴

Brīdī kad Elzai bija jāuzsāk skolas gaitas, viņa jau bija apguvusi franču valodu, brīvi pārvaldīja gan vācu, gan krievu valodu, kam bija liela nozīme mācoties Aleksandras Paukeres jaunkundzes vācu meiteņu privātģimnāzijā. Elza nebija vācu kultūras cienītāja, tomēr šī skola sniedza labu izglītību un izcēlās ar īpašu stingrību un disciplīnu. Skolai bija pieaicināti arī ļoti labi pedagogi, kuri prata ne tikai mācīt priekšmetu, bet darīja to interesanti un rosinoši, liekot meitenēm domāt radoši. Arī daudzās svešvalodas mācīja attiecīgo valodu pārstāvji. Tomēr skolai bija arī ēnas puse. Latvietes šajā skolā bija mazākumā un parasti pakalpīgi runāja vāciski. Ja kāda no meitenēm iedrošinājās runāt latviski, tā tūlīt tika nodēvēta par sociālisti. Šim garam pakļāvās gandrīz visas latvietes, un Elza bija viena no retajām, kas, cenzdamās pierādīt savu taisnību, spītīgi pretojās. Vienīgais priekšmets, ko likums atļāva apgūt dzimtajā valodā bija ticības mācība. Tā kā neatradās neviens cits, kurš to uzņemtos mācīt, ar Elzas izglītošanu ticības jomā nodarbojās pati direktore. Elza Stērste par saviem skolas gadiem atminējās: „Paukera jaunkundzes skolā blakus vācietēm bija daudz kaunīgo latviešu⁷⁵ un arī latvietes no laukiem. Jāsaka, ka tiklab meiteņu, kā zēnu skolās vācu muižnieku bērni bija visneveiksmīgākie. Iestājoties skolā, es jau brīvi runāju krieviski, ko nevarēja sacīt par pašiem skolotājiem, kas tikai ar grūtībām vecumā bija piesavinājušies visiem uzspiesto svešo krievu valodu. Pati Paukera jaunkundze bija mācīta dāma. Viņa brīvi runāja krieviski, franciski, angļiski, saprata igauņiski, arī latviski, prata latīņu un grieķu valodas. (...) Tā Paukeres skola bija izcila mācības iestāde un viņa pati liela personība, ko skolotāju personāls ļoti respektēja, bet skolnieki bijās un cienīja. Stingrā disciplīna ir devusi stingru pamatu dzīvei un kopā ar garīgi bagātīgo ģimenes dzīvi palīdzējusi no manis izveidot to, kas esmu. Skolai esmu pateicīga par pamatīgām valodu zināšanām.”⁷⁶ Vienlaikus ar Paukeres meiteņu skolu Elza uzsāka mācības Olgas Cinniusas mūzikas skolā. Paukeres jaunkundzei gan tas nebija pa prātam, jo viņa bija pārliecināta, ka Elzai vairs neatliks laika mācībām. Elza bija viena no labākajām skolniecēm, domrakstus krievu valodā viņa rakstīja labāk par visām pārējām meitenēm un arī citos priekšmetos izcēlās ar izcilām zināšanām. Lai gan Paukeres

⁷⁴ RTMM "Atmiņu raksti", Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 41.-47. lpp.

⁷⁵ "Kaunīgie latvieši" - latvieši, kas noliedza savu tautību un tiecās pārvācoties (sal. K. Valdemāra darbs "Kaunīgie latvieši").

⁷⁶ RTMM "Atmiņu raksti", Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 53.-54. lpp.

jaunkundze centās atrunāt Elzu no mācībām mūzikas skolā, Elzai mūzika bija nepieciešama kā gaiss. Olgas Cinniusas mūzikas skolai bija laba slava un daudzi tās audzēkņi vēlāk turpināja studēt Pēterburgā, kā tas notika arī ar Elzu Stērsti.⁷⁷

1903. gadā Elzai palika astoņpadsmit gadu, bet viņa aizvien nevarēja izšķirties ko darīt tālāk. Vienu brīdi viņa gribēja mācīt nabadzīgos bērņus, tad izdomāja, ka brauks uz Vecpiebalgu lai strādātu skolā, kā savulaik to bija darījis tēvs. No šīs ieceres, gan tēvs viņu atrunāja. Elzu Stērsti interesēja ļoti daudzas un dažādas jomas. Mūzika bija pirmā no mūzām, savukārt dzeja bija viņas paslēptuve. Arī tēlotājmāksla un dārkopība bija tuvas Elzas sirdij, tomēr lēmumu pieņemt palīdzēja tas, ka Pēterburgā savulaik bija studējis viņas tēvs.⁷⁸

Andrejs Stērste piedzima 1853. gada 4. oktobrī Piebalgas pusē, Telviešos. Andrejs bija saimnieka dēls un viņam jau šūpulī bija ielikta liela taisnības izjūta. No agrām dienām A. Stērste bija pilns apņēmības un gribas palīdzēt savai tautai. Iespējams, tā bija Piebalgas ietekme, kur 19. gadsimta otrajā pusē bija sakoncentrējies liels garīgs spēks. No Piebalgas nākušas daudzas Latvijas kultūrai un vēsturei nozīmīgas personības - rakstnieki, mūziķi, zinātnieki un sabiedriski darbinieki, kuri Latvijas vārdu nesuši tālu ārpus Piebalgas un Vidzemes robežām. Lai Piebalga kļūtu par vienu izcilu personību bagātāka, A. Stērste savai izglītībai piešķīra lielu nozīmi. Andrejs mācības uzsāka Vecpiebalgas draudzes skolā, no kurienes ceļš veda tālāk uz Rīgas Aleksandra ģimnāziju un pēc tam – Pēterburgas Universitāti, kur studēja tieslietas. 1881. gadā, iegūdam kandidātu grādu, Andrejs Stērste tūlīt sāka strādāt par senatora Manaseina⁷⁹ revīzijas tulku. Kaut gan izmācījies tieslietas, A. Stērste bija ne tikai jurists, bet arī valodnieks un sabiedriskais darbinieks. Jaunības gados darbojās gan kā dziedātājs, gan kā aktieris un režisors, tomēr vislielākos nopelnus viņš bija guvis tieši valodniecībā. Andreja Stērstes ieguldījumu šajā nozarē var droši salīdzināt ar Kronvalda Ata⁸⁰, Jura Alunāna un paša Raiņa paveikto.

A. Stērste ir pirmās latviski rakstītās zinātniskās gramatikas "Latviešu valodas mācība" (1879/1880) autors. Gandrīz trīsdesmit gadus grāmata bija plašākais un

⁷⁷ Žigūre, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 21.-43. lpp.

⁷⁸ Žigūre, Anna. Elza Stērste – dzejniece un tulkotāja. Grām.: Cimdiņa, Ausma (sast.). *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Rīga: Latvijas Universitāte, 2008. 421. lpp.

⁷⁹ Nikolajs Manaseins (*Николай Авксентьевич Манасеин*, 1835–1895) – Krievijas senators, viņa vadībā 1882.–1883. g. notika Kurzemes un Vidzemes guberņas vietējo pārvaldes iestāžu darbības pārbaude (t.s. Manaseina revīzija).

⁸⁰ Atis Kronvalds (1837 - 1875) - latviešu publicists, valodnieks, pedagogs.

nozīmīgākais darbs šajā nozarē.⁸¹ Viņa pamatīgā iedziļināšanās latviešu valodas īpatnībā, rūpīgais darbs, piemēri no tautas dzejas un labākajiem rakstniekiem ienesa latviešu valodas jautājumos daudz skaidrības un ierosināja par tiem domāt arī citus. Papildus Andrejs Stērste rakstīja arī dzejoļus un tulkoja. Viņa pirmā publikācija presē bija "Orleānas jaunavas" fragmenta atdzejojums 1874. gadā. Tajā pašā gadā tika iespiests arī viņa pirmais oriģināldzejolis "Un esi tālu svešumā".⁸²

Arī Elza, tēva ietekmē, agrā jaunībā sāka pievērsties dzejoļu rakstīšanai. 17 gadu vecumā žurnālā "Apskats" tika nodrukāts viņas pirmais dzejolis "Krusts"⁸³. Pirmais dzejoļu caurskatītājs un padomdevējs vienmēr bija tēvs, ne tikai tādēļ, ka viņš 4 gadus vadīja Jelgavas Latviešu biedrības Rakstniecības nodaļu, bet galvenokārt tās cieņas un pašvērtības dēļ, kādu meita pret viņu izjuta. Bijība pret viņu bija tik dziļa, ka vārdu "tēvs" Elza vienmēr rakstīja ar lielo burtu. Elza apzinājās, kādu ievērojamu dāvanu (talanta iedīgļus) tā no tēva saņēmusi, tāpēc viņa par savu tēvu runāja ar svētu godbijību un dziļu apgarotību. „Savā ilgajā mūžā neesmu satikusi otru tik daudzpusīgi apdāvinātu personību, kāds bija Tēvs. (...) Viņam vienīgam varu pateikties, ka viņš man ir devis aprautu un skaidru izteiksmes veidu un atradinājis no dāmu spalvai tik ļoti piemītošās izrunāšanās un paviršības,” rakstīja Elza savā autobiogrāfijā.⁸⁴ Blakus daudzajiem darbiem un sabiedriskajiem pienākumiem Andrejs Stērste bija kaismīgs dārznieks. Viņš bija iegādājies lauku īpašumu Zemgales līdzenumā "Kauliņus", kur katru vasaru uzturējās kopā ar savu ģimeni. Tur Andrejs Stērste iekopa augļu dārzu, rožu dārzu un audzēja tajā laikā reti sastopamus un eksotiskus augus. A. Stērstes aizraušanās drīz vien pārauga praktiskā palīdzībā zemniekiem. Viņš sāka pētīt Eiropas lauksaimniecības izdevumus un ieteica latviešiem, kādas kultūras labāk audzēt, lai izsistos uz augšu un varētu nodrošināt iztiku ģimenei visam gadam. Arī Elza no tēva pārņēma mīlestību uz dārzniecību, tomēr ar to savu dzīvi izvēlējās nesaistīt ciešāk kā vien hobija līmenī.⁸⁵

Elzas Stērstes tapšanai par vienu no redzamākajām kultūras darbiniecēm lielā mērā ir jāpateicas vecākiem, no kuriem Elza mantojusi savu talantu iedīgļus. Tomēr, bez šī iedzimtā talanta svarīgi bija arī labvēlīgie apstākļi – garīgā vide, kurā viņa jau no mazotnes

⁸¹ Polis, Jānis. *Pie tēvu zemes dārgās*. Rīga: Kultūras biedrība "Harmonija", 2000. 87. lpp.

⁸² Turpat, 84. lpp.

⁸³ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 55. lpp.

⁸⁴ RTMM "Atmiņu raksti", Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 2. lpp.

⁸⁵ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 36. lpp.

dzīvoja un materiālie apstākļi, kas sekmēja labas izglītības iegūšanu. Kaut arī ir daudz diskutēts par to, kas ir svarīgāks pie rakstnieka un dzejnieka izveidošanās, vai viņa iedzimtās spējas, vai labvēlīgā apkaime, kurā tas attīstījies, galīga skaidrība, kā daudzos mākslas un rakstniecības jautājumos, nav gūta. Kas attiecas uz Elzu Stērsti, tad jāizdara nepārprotams slēdziens, ka liktenis viņai ir bijis ļoti labvēlīgs: dziļi apdāvināta no dabas viņa attīstījies īpaši labvēlīgā vidē.

2.2. Studijas Sorbonnas Universitātē

No 1906. gada Elza studēja klavierspēli Pēterburgas Konservatorijā. Mūzika aizpildīja lielu daļu no Elzas dzīves Pēterburgā, tomēr šad un tad atlika laika arī citām mākslām. Pēterburgas gadi bija atraisījuši garu un pavēruši tam plašākus apvēršņus. Bezgalīgā zinātkāre veda Elzu no konservatorijas uz koncertiem, no teātriem uz muzejiem, izstādēm un atpakaļ lekciju zālēs. Tas viss bija nepieciešams, lai viņa dzīvotu saskaņā ar sevi un justos apmierināta. Lai gan pēc četriem gadiem konservatorijas klavieru klase bija jāpamet rokas nerva iekaisuma dēļ, Elzas dzīves sparū tas neapturēja.⁸⁶ Kā intervijā izteicās Anna Žīgure, tā bija Pēterburgas ietekme, kas noteica Elzas turpmāka ceļa izvēli.⁸⁷ Elza Stērste rakstīja: „Reiz abas ar Metu Ivanovu⁸⁸ staigājām pa Morskoju un apstājāmies pie iemīļotā mākslas veikala skatloga. Patlaban Eiropas presē pārrunāja nedzirdētu gadījumu – no Luvras muzeja bija pazudusi Mona Līza. Neskaitāmi attēli parādījās laikrakstos un žurnālos. Mūsu priekšā skatlogā bija Mona Līza ar savu aizplīvuroto, tikko jaušamo smaidu. (...) Pēkšņi atskanēja sauciens – ”uz Parīzi”. (...) Tūlīt vēstule ceļoja uz Jelgavu un vecāki nekavējās ar atbildi. Viņi ar prieku piekrita manam spontānam nodomam, un uz rudeni stāvēja priekšā ceļš uz Franciju.”⁸⁹

1911. gadā Elza devās uz Parīzi, kur iestājās Sorbonnas Universitātē. Francijā augstskola atjaunoja darbu 14. novembrī, bet Elza kopā ar Metu Ivanovu un viņas kaimiņieni Mildu Grīnmani izbrauca jau oktobra beigās, lai mazliet iepazītos ar Parīzi.⁹⁰ Parīze Elzai nelikās liela un sveša, bet, tieši otrādi – tuva. Arī latvieši Parīzē bija visai daudz – mākslinieki un studenti, arī 1905. gada politiskie emigranti. Elza atminējās, ka

⁸⁶ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 88.-93. lpp.

⁸⁷ Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autore arhīvā.

⁸⁸ Meta Ivanova (*Aija Bertrāne*, 1891–1978) – literāte, sabiedriskā darbiniece

⁸⁹ RTMM ”Atmiņu raksti”. *Studiju gadi*, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 39. lpp.

⁹⁰ Turpat, 40. lpp.

franči pret svešām tautām izturējās ļoti pretimnākoši, tādēļ tik daudz latviešu emigrējušo revolucionāru devās uz Franciju, uz brīvo Franciju, kur lielās revolūcijas laikā uz robežstaba stāvēja rakstīts: *Quiconque passer la frontière est homme libre*.^{91,92}

Laiks, ko Elza piedzīvoja Parīzē, vēlāk ieguva nosaukumu *La Belle Epoque*⁹³ – bezrūpības un dzīvesprieka gadi, kuru pamatos iemūrēta drošības izjūta, miers, prieks, liels radošs pacēlums, patstāvība un rāma pēctecība. 20. gadsimta sākumā Parīze jau bija ieguvusi jaunu tēlu. Elzai bija iespēja staigāt pa Žorža Ežēna Osmāna⁹⁴ izveidotajiem plašajiem bulvāriem un apbrīnot jauno mākslas virzienu – *Art Nouveau* jeb jūgendstilu. Parīzē uz ielām un bulvāriem jau braukāja tūkstošiem mašīnu. Uz lielākajiem krustojumiem stāvēja satiksmes regulētāji. Arī elektrība jau sāka savu triumfa gājieni, ieņemot ielas un mājas. Šis laiks sev nesa līdzī arī nepieredzētu izklaidēšanās vilni, dzīvi svinēja visi. Parīze dzīvoja priecīgu dzīvi un kā medus pods vilināja gan izpriecu meklētājus no visas Eiropas, gan arī čaklas darba bites – rakstniekus, māksliniekus, zinātniekus, komponistus. Katrs kultūras cilvēks sapņoja šajā laikā nokļūt Parīzē. Visi ticēja, ka tikai Parīze spēj dot īsto gara lidojumu radošam garam. Parīze bija modē!⁹⁵

Pirmās dienas Parīzē Elzai pagāja iepazīstot pilsētu. Viņa izstaigāja galvenos muzejus, jo, tāpat kā Pēterburgā, arī Parīzes muzejos par ieeju nebija jāmaksā. Apmeklēja skaistāko baroka pili Eiropā – Versaļu, Parīzes Dievmātes katedrāli un daudzas citas kultūrvēsturiskas celtnes, par kurām Elza sajūsminājās vēl Latvijā dzīvodama. Iepazīstot Franciju, Elzai veidojās arī savs priekšstats par tās pilsoņiem: „Franču gars, franču ģēnijs valda pār pasauli. Tas līdzinās pasakainam fēniksam, kas gan var sakrist pelnos, bet arvien no pelniem atdzimst par jaunu. Uzdzīve nav franču dabā un lielākoties to ievēd ārzemju bagātnieki, visvairāk krievi. Tiešām, Parīzē ikviens atrod to, ko meklē un blakus miermīlīgajai buržuāzijai un parastai lielpilsētas izvirtībai tur sastop tādu radošu gara degsmi, kādas nav nekur citur. (...) Lai parādītu, kas ir Eiropa, pietiek vienas Francijas! Mēs, latvieši, varam būt lepni uz to, ka mūsu mākslas pasaulē ir tik daudz radošu

⁹¹ *Quiconque passer la frontière est homme libre* - No franču valodas: *Ikviens, kurš pāriet robežu, ir brīvs cilvēks*

⁹² RTMM "Atmiņu raksti". *Studiju gadi*, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 47. lpp.

⁹³ *La Belle Epoque* (1871–1914) – No franču valodas: *Skaistais laikmets*.

⁹⁴ Žoržs Ežēns Osmāns (*Georges Eugène Haussmann*, 1809–1891) - franču ierēdnis (Sēnas departamenta prefekts), vēlāk politiķis, kurš Napoleona III valdīšanas laikā vadīja plašus Parīzes pārbūves darbus.

⁹⁵ Žigure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 103.-104. lpp.

personību, kas mūs tuvina franču ģēnijam.”⁹⁶ Tieši dzīvojot Parīzē, un jūtot cik intensīva kultūras gaisotne valda šajā pilsētā, Elzai sākās intensīva aizraušanās ar franču kultūru un literatūru, kas turpinājās visa mūža garumā.

Pavasārī Elza beidza studiju pirmo posmu un ieguva labas atsauksmes par savu darbu – tulkojumu no latviešu valodas. Savukārt jau otrajā studiju gadā Elzai bija lielas izvēles priekšā, jādodomā par diplomdarba tematiku. Iesākumā vēlme bija rakstīt darbu par latvju dainām, tomēr nejaušs gadījums izlēma par labu Šarla Bodlēra⁹⁷ estētikai. Elzu jau labu laiku interesēja šis savādas cilvēks, kura dzejoļu krājums ”Ļaunuma puķes”⁹⁸ bija tikpat tuvs kā Verlēna⁹⁹ dzeja.

Rakstot darbu Elza ievēroja, ka Bodlēru Francijā joprojām dievināja, jo šajā literatūras apsolutajā zemē pietika vietas daudziem lieliem gariem. Par viņu darbiem dzīvi diskutēja, viņus apbrīnoja un par viņiem labprāt stāstīja dažādus atgadījumus. Elza jūta, ka daudzas Bodlēra domas un izjūtas sasaucas ar viņas pašas iekšējo pasauli. Slavenā dzejnieka vadīta, E. Stērste iepazīna Bodlēra Parīzi: izstaigāja viņa izpriecu vietas, kafejnīcas, parkus, bagātnieku rajonus, nabago ļaužu drūmos pagalmus. Viņa šķirstīja vecos laikrakstus un lasīja Bodlēra recenzijas par mākslas izstādēm. Darbs noritēja pilnīgi patstāvīgi, vienīgi laiku pa laikam tas tika atrādīts profesoram un saņemti dažī ieteikumi. Tā Elza Stērste visu gadu veltīja šim darbam, kurš bija interesants un Elzai bezgala tuvs.¹⁰⁰

1913. gada pavasarī Elza spoži aizstāvēja savu diplomdarbu un pēdējo reizi aizvēra aiz sevis Sorbonnas Universitātes durvis. Šajos gados Elza saprata, ka Francija ir viņas otrā dzimtene, dvēseles māja, tomēr pienākuma izjūta palīdzēt vecākiem lika Elzai atgriezties Latvijā.¹⁰¹ Kā sarunā atklāja Anna Žīgure: „Domāju, ka Stērste nebūtu palikusi Francijā, bet varbūt aizstāvējusi kādu grādu gan. Francija tiešām bija kā garīgā dzimtene. Viņai tur bijušas kādas aizraušanās, par vienu viņa stāsta savā novelē ”Divas pasaules” (Satikšanās. Liesma, 1986), kuras darbība risinās mežā Parīzes tuvumā. Citas var minēt pēc dzejoļiem.”¹⁰² Pēdējās dienās, kas bija atlikušas līdz prombraukšanai, Elza vēlreiz

⁹⁶ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 52. lpp.

⁹⁷ Šarls Bodlērs (*Charles Pierre Baudelaire*, 1821 - 1867) - franču dzejnieks.

⁹⁸ ”Les Fleurs du mal” (1857).

⁹⁹ Pols Marija Verlēns (*Paul-Marie Verlaine*, 1844 - 1896) - franču dzejnieks.

¹⁰⁰ RTMM ”*Atmiņu raksti*”. *Studiju gadi*, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 68.-69. lpp.

¹⁰¹ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 98. – 115. lpp.

¹⁰² Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autore arhīvā.

izstaigāja mīļākās vietas: atvadījās no muzejiem, baznīcām, parkiem un skaistajām celtnēm, vēlreiz pasmaržoja grāmatveikalu rosinošo gaisu un pašķirstīja jaunākos izdevumus. Atvadas no Parīzes nebija sāpīgas, jo Elza zināja, ka tā nav pēdējā reize, kad viņa skata šo pilsētu savām acīm.¹⁰³

Diplomdarbs, kas franču valodā bijis 70 lappuses biezs, saīsinātā veidā tika iespiests latviešu versijā ”*Izglītības Ministrijas Mēnešrakstā*” 1920. gada 4.-5. numurā. ”Šarla Bodlēra estētika” bija pirmais darbs Elzas Stērstes daiļradē, kas tiešā veidā popularizēja franču kultūru Latvijā.

2.3. Edvarta Virzas ienākšana Elzas Stērstes dzīvē – viņu kopējā aizraušanās ar franču kultūru

Elza Stērste vēl pirms Pirmā pasaules kara atgriezās Latvijā un kādu laiku strādāja Jelgavas mūzikas skolā, kas tolaik bija Pēterburgas Konservatorijas filiāle. Pēc Parīzes un franču kultūras plašā vēriena Jelgava Elzai šķita vēl miegaināka, pašapmierinātāka un sīkmanīgāka. Viņa jau prātoja, vai nepārcelties uz Rīgu, bet, tā kā, labas darbavietas nemaz nemētājās uz katra stūra, Elza palika dzīvot pie mātes un tēva Jelgavā. Arī Jelgava gāja vienā solī ar sasniegumiem, ko atnesa jaunais laikmets. Pa ielām brauca pirmās automašīnas, un vecāku dzīvoklī bija ne tikai elektrība, bet arī telefons.

Mūzikas pedagoga darbs Elzai iepatikās no pirmā acu mirkļa. Viņa centās atturēties no tām kļūdām, ko savulaik bija pieļāvuši viņas klavierskolotāji un mācību procesā lieti noderēja arī Parīzē pirktās notis. Nekas neliecināja par to, ka šī mierpilnā dzīve varētu beigties, līdz vienā dienā uz ielas atskanēja sauciens – karš! Stērstu Andrejs, kas pats bija paradis būt savas dzīves kungs un pavēlnieks, tomēr nolēma doties līdzī bēgļu straumei. Pirmā pasaules kara laiku Stērstu ģimene pavadīja Pleskavā, kur tēvs bija iecelts par bēgļu komitejas priekšnieku.

Tikai 1918. gadā Stērstu ģimene atgriezās Latvijā, kad Elzai tika uzaicināta uz Rīgu, strādāt par franču valodas skolotāju. No 1918. līdz 1920. gadam Elza Stērste bija franču valodas skolotāja Rīgas pilsētas 2. vidusskolā. Paralēli viņa rakstīja dzeju un pasniedza mūzikas stundas.¹⁰⁴

¹⁰³ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 114. lpp.

¹⁰⁴ Turpat, 118 - 131. lpp.

1919. gada rudenī tika nodibināta Latviešu - franču tuvināšanas biedrību, un Elzu uzaicināja par biedrības sekretāri. Jaunā biedrība bija aktīva, un Elzai patika tajā darboties. Notika priekšlasījumi un pārrunas, tika rīkoti koncerti. Vienā no biedrības rīkotajiem koncertiem, kurš notika skaistajā Melngalvju namā, Kārlis Straubergs¹⁰⁵ Elzu iepazīstināja ar rakstnieku Edvartu Virzu.

Pēc šīs tikšanās Virza apciemoja Elzu gandrīz vai katru dienu. Dzejnieks deklamēja savu dzeju, savukārt Elza spēlēja klavieres. Lai gan Virzam pa priekšu gāja runas par viņa neiecietīgo dabu un vētraino raksturu, Elza iemīlēja šo cilvēku. Kulminācijas punkts bija Elzai veltītā burvīgā poēma "Marselīne Nevermor", kuru Virza bija nosaucis par godu franču 19. gadsimta dzejniecei Marselīnei Deborai-Valmorai:¹⁰⁶

Ak, Nevermor! Viss jums pie kājām klusēs.

Kas esiet? Sapnis? Īstenība? Malds?

Šim laikmetam uz pleca nolaidusies

Ar spārniem trīcošiem kā tauriņš balts.

Nu manas buras reizi mierā dusēs,

Jo mani atpūtis vējš, rāms un salds.¹⁰⁷

Kopš šī brīža Virza viņu dēvēja tikai par Marselīni, bet viņa Virzu – par Dzejnieku. 1920. gadā Elza apprecējās ar radniecīgu dvēseli, ar kuru saistīja mīlestība, kopīgas garīgas intereses, neatkarīgās Latvijas ideja un viss, kam bija kāds sakars ar Franciju. Iesākoties kopdzīvei, Elza Stērste atstāja darbu skolā un turpmāk pievērsās galvenokārt literāram darbam. Elza kopā ar vīru lasīja seno un moderno franču dzeju un kopā tulkoja to latviski. Dzejnieku pāris atbalstīja domu, ka franču kultūras nozīme Latvijā ir jāpalielina, jo uzskatīja, ka tas būtu zināms pretsvars vācu kultūras spēcīgai ietekmei.¹⁰⁸

Edvarts Virza bija zemgaliētis. Viņš piedzima 1883. gada 27. decembrī Salgales pagasta "Rāceņos" - mātes dzimtajās mājās. Pārticību dzimtā no paaudzes uz paaudzi nodrošināja darba mīlestība un sīksta izturība. Edvarts mācības uzsāka Salgales pagasta skolā, lai tad dotos uz Bauskas pilsētas skolu. Mācījās labi un jau skolas gados bija guvis labu literāru skolu. Šajā laikā Virza sevišķi aizrāvās ar Puškina dzeju, to zināja no galvas

¹⁰⁵ Kārlis Straubergs (1890—1962) - latviešu folklorists, klasiskais filologs, literāts.

¹⁰⁶ Marselīne Debora-Valmora (*Marceline Desbordes-Valmore*, 1786 – 1859) – franču dzejniece.

¹⁰⁷ Virza, Edvarts. *Raksti. 3. sējums: Brieduma laika dzeja*. Rīga: Zinātne, 2009. 148.lpp.

¹⁰⁸ Žīgure, Anna. Elza Stērste – dzejniece un tulkotāja. Grām.: Cimdiņa, Ausma (sast.). *100 Latvijas sieviešu kultūrā un politikā*. Latvijas Universitāte, 2008. 422. lpp.

un daudz deklamēja. Bauskas pilsētas skolu Edvarts Virza beidza 1901. gadā. Tajā pašā gadā Virzas tēvs mantoja "Billītes" – savas dzimtās mājas, kuras turpmāk kalpoja kā Edvarta Virzas iedvesmas avots.

Latviešu literatūrā Virza ienāca kultūras paradigmu maiņas laikā, un līdz ar to viņa tapšana par dzejnieku sakrita ar jaunas domāšanas veidošanos, jaunu izteiksmes līdzekļu meklējumiem latviešu kultūrā. Edvarts Virza sevi latviešu literatūrā vispirms pieteica kā dzejnieks. 1907. gadā tika izdots viņa pirmais dzejoļu krājums „Biķeris” un neviens nešaubījās, ka latviešu literatūrā ienākusi jauna, spēcīga personība. Savā darbā Edvarts Virza allaž bija nopietns un dziļš līdz bijīgam askētismam, savukārt dzīvē un starp draugiem Virza bija asprātīgākais un jautrākais biedrs, kas prata valdzināt ar sava gara smalkumu. Edvarts bija izcils deklamētājs un, visticamāk, šis talants viņam nāca no vectēva, kurš arī bija dižens stāstnieks. Tai pašā laikā jaunais dzejnieks aizrautīgi nodevās franču valodas un literatūras studijām. Viņš pašmācības ceļā apguva franču valodu un kļuva par Latvijā tolaik maz pazīstamās franču dzejas tulkotāju, reizē mācoties un arī ietekmējoties no tās.¹⁰⁹

Viktors Eglītis¹¹⁰ atcerējās, kā kopīgiem spēkiem ar citiem dzejniekiem centušies palīdzēt E. Virzam izglītoties tālāk: „Bet pirmais konkrētais solis nu bija tas, ka izgādājām Latviešu Biedrības Kultūras fondā piecdesmit rubļus un sastādījām par tiem Virzam labāko franču klasiķu, romantiķu un simbolistu dzejas izvēli, kurus tad dzejnieks, tēva mājās dzīvodams un franču valodu mācīdamies, varēja atdzejot, tādā ceļā izkopydams arī pats savu dzejas stilu, bet, tulkojumus iespiežot laikrakstos, saņemt atalgojumu, kas lai paceltu viņa prestižu arī stingrā tēva acīs. Krievu un vācu valodas pratēju mums bija diezgan, bet kā franču dzejnieku interprets Virza varēja būt bez konkurentiem.”¹¹¹

Lai gan Edvarts Virza bija izcils literāts, ienākumi nebija tik lieli, lai viņš spētu nodrošināt savu ģimeni. Kā rakstīja Elza Stērste: „Sākumā Dzejniekam bija tikai viens algots darbs "Brīvā Zeme" redakcijā. (...) Partiju laikos Dzejnieku iecēla par cenzoru Iekšlietu ministrijā, bet Radiofonā viņš sastādīja literāro programmu. Abas bijaniecīgas vietas, kas nogurdināja un izsmēla dzejnieku. (...) Avīžrakstus un dzejoļus Dzejnieks

¹⁰⁹ Edvarta Virzas dzīves gaitas. *Rīts*. Nr.61, 1940, 2. marts. 10. lpp.

¹¹⁰ Viktors Eglītis (1877–1945) – rakstnieks, mākslas teorētiķis

¹¹¹ *Latviešu literatūras vēsture: 2.sējums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999. 213. lpp.

sacerēja pa vakariem, vai kā pagadījās. Lielākus darbus, kā poēmas, atlika uz vasaru. Vasaras atpūtas mēneši mums abiem bija karstākais darba laiks.”¹¹²

1921. gadā Edvarts Virza ar Elzu devās uz Franciju. Virzam šī bija pirmā viesošanās Parīzē un Elza savam dzejniekam izrādīja visu to, ko pati mīlēja šajā pilsētā. Viņi apskatīja Parīzes Dievmātes katedrāli un Elzas mīļāko no baznīcām – *Saint-Chapelle*. Elza vēroja, kā Parīzē izmainās viņas dzejnieks, bet pamanīja arī to, kā izmainījusies Parīze. Laiks, ko viņa vēl paspēja piedzīvot, pirms iesākās karš, bija beidzies un, pēc visa spriežot, aizgājis uz neatgriešanos. *Belle époque*, skaistais laikmets, tagad dzīvoja tikai atmiņās. Pēc divarpus mēnešiem beidzās abu dzejnieku pirmais kopīgais ceļojums, kam bija lemts palikt pēdējam. Viņi pārbrauca mājās ar lieliem grāmatu saiņiem un paši pilni jaunu plānu un nodomu. Pēc atgriešanās Rīgā ārlietu ministrs Zigfrīds Anna Meierovics piedāvāja Edvartam Virzam vadīt preses biroju Parīzē. Virza atgriezās Parīzē uz vēl astoņiem mēnešiem. Atrodoties Parīzē Virzam pienāca telegramma – ”*Amarillis est née*”^{113 114}.

Atgriežoties Latvijā Edvarts Virza savas izjūtas par šo skaisto zemi izteica dzejā. Fragments no dzejoļa ”Ceļojums uz Franciju”:

„*Douce France!* Uz reizi dvēsele to mana,
Reiz sirdi ņemot – Tu to neatdod.
No avotiem nāk salda čalošana,
Pēc rozēm, vīna, vijolēm Tu od.
Kas skumjš – tas jautru sevi šeitān mana,
Kas trimdinieks – tas mājvietu šeit rod.
Kā lapas plaukst no pavasara gaisa,
Tā tava elpa sirdī dziesma raisa.”¹¹⁵

Edvartu Virzu un Elzu Stērsti vienoja ne tikai mīlestība un ģimene, bet arī kopējs darbs franču literatūras popularizēšanā Latvijā. Jādomā, ka E. Stērstes padoms un pamatīgās franču valodas zināšanas palīdzēja Virzam veikt milzīgo darbu, atdzejojot

¹¹² RTMM (Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs). *Elzas Stērstes autobiogrāfisks apcerējums ”Atmiņu raksti (otrā daļa)”*. Stēr.R5/2, inv. nr. 98837. 52. lpp.

¹¹³ *Amarillis est née* - No franču valodas : *Amarillis ir piedzimusi*.

¹¹⁴ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 130-138. lpp.

¹¹⁵ Virza, Edvarts. *Raksti, 3. sējums: Brieduma laika dzeja*. Rīga: Zinātne, 2009. 67. lpp.

franču 19. gs. liriku latviski.¹¹⁶ Šī darba ietvaros E. Virza atdzejoja vairāk nekā četrdesmit dzejniekus. Savukārt, 1930. gadā Edvarts Virza publicēja apjomīgu darbu - „Franču renesanses lirika”, kurā sakopoja klasicisma priekšteču dzeju. Īpaša uzmanība šajā darbā tika veltīta Pjēram de Ronsāram¹¹⁷ un Joahimam di Bellē^{118, 119}. A. Baumanis¹²⁰ par šo veikumu izteicās šādi: „Tie laiki pagājuši, kad savos tulkojumos Rainis mūs iepazīstināja ar citu tautu klasiķiem, un Plūdonis¹²¹ – ar modernistiem. Un tomēr atkal, mūsu dzejas kuplumam pieņemoties, rodas dzejnieki, kuri ziedoja tādiem kapitāliem darbiem, kādi ir plašāka iepazīstināšana ar citu tautu dzeju. Necik ilgi atpakaļ Krūza¹²² laida klajā izmeklētu Puškina lirikas krājumu, un tagad Virza mums sniedz vairāk kā 300 lpp. lielu antoloģiju, kur reprezentēta franču renesanses lirika. Virzas simpātijas pret visu romānisko plaši pazīstamas; un visvairāk viņš cienī frančus un visu, kas francisks. (...) Savā „Franču renesanses lirikā” Virza uzrāda ne vien labu franču literatūras pazīšanu; galvenais te ir viņa kā dzejnieka darbs, ar lielu veiksmi viņš atdzejojis lirikas paraugu garo virkni.”¹²³

Kā sarunā atklāja Anna Žīgure, Edvarts Virza noteikti bija ierosmes avots Elzai Stērstei, bet ne sakarā ar franču kultūru. To Stērste pārzināja daudz labāk.¹²⁴ Tomēr kopīgiem spēkiem tika daudz paveikts un Elza Stērste apzinājās, par ko viņai ir jāpateicas savam dzejniekam: „Edvarta Virzas nopelns ir tas, ka esmu kļuvusi profesionāla dzejniece”¹²⁵

Ap 1940. gadu sākās smags posms Elzas dzīvē. 1940. gada 1. martā aizsaulē, smagas nieru slimības dēļ, aizgāja Edvarts Virza. Jūnijā tika okupēta neatkarīgā Latvija. Gandrīz katrs rīts nesa jaunas ļaunas ziņas – izvesta kāda ģimene, pazudis rakstnieks, arestēts zinātnieks. Edvarta Virzas tik mīļās mājas ”Billītes” pārgāja tautas rokās. Dzīve

¹¹⁶ Strēlerte, Veronika. Elza Stērste un Naurēnu Elza. *Jaunā Gaita*. Nr. 165, 1987, decembris

¹¹⁷ Pjērs de Ronsārs(*Pierre de Ronsard*, 1524-1585) — franču dzejnieks.

¹¹⁸ Joahims di Bellē (*Joachim Du Bellay*, 1522 – 1560) – franču dzejnieks.

¹¹⁹ *Latviešu rakstnieku portreti. Pozitīvisti*. Rīga: Zinātne, 2002. 34. lpp.

¹²⁰ Arturs Baumanis (1905–1989) - latviešu rakstnieks, literatūrvēsturnieks, kritiķis.

¹²¹ Vilis Plūdonis (1874 - 1940) - latviešu dzejnieks.

¹²² Kārlis Krūza (1884 - 1960) – latviešu dzejnieks.

¹²³ Baumanis, A. Kritika. Franču renesanses lirika, Ed. Virzas atdz. *Latvju Grāmata*. Nr. 1, 1931, 1. februāris. 24.-25. lpp.

¹²⁴ Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autore arhīvā.

¹²⁵ RTMM ”*Atmiņu raksti (otrā daļa)*”. Stēr.R5/2, inv. nr. 98837. 78. lpp.

bija pārvērtusies un godīgus cilvēkus apsūdzēja neiedomājamos noziegumos. Cilvēki vairs neuzticējās cits citam. Nedrošība pārņēma prātus, un katrs sāka domāt par savu dzīvību un tuvinieku drošību. Otrā Pasaules kara beigu posmā, gandrīz pilnīgi tika sagrauta tik sirdij tuvā Jelgava, gāja bojā krietna daļa abu dzejnieku arhīva, gadu desmitos krātā bibliotēka. Lauku mājās Salgales pagasta "Billītēs" sāka saimniekot vārda tiešā nozīmē barbari. Tomēr Elza Stērste nepadevās un turpināja cītīgi strādāt, lai paceltu kultūras līmeni Latvijā.¹²⁶

2.4. Darbība „franču grupā” un tās atstātās pēdas mūža nogalē

Tā kā pēckara Rīgā kultūras dzīve bija apstākusi, būtiska bija kultūras dzīves radīšana un uzturēšana, kā arī garīgā darbība un garīgs atbalsts citiem. Kurta Fridrihsona¹²⁷ aicināta, Elza Stērste dažas reizes piedalījās pirmdienu sanāksmēs aktieru Stubavu dzīvoklī. Tur sanāca kopā pārdesmit pēc kultūras izslāpuši cilvēki. Visi šie cilvēki bija mākslinieki, kas savu radošo garu izpauđa dažādās jomās. Kurts Fridrihsons – glezniecībā; Irīna un Arnolds Stubavi¹²⁸ – aktiermeisterei; Milda Grīnfelde¹²⁹, Maija Silmale¹³⁰, Ieva Lase¹³¹ un Mirdza Ersa¹³² – tulkojot; Elza Stērste – dzejniecībā.

Savās "Atmiņās" Elza Stērste rakstīja: „Dzīvoju vēl "Lāmās"¹³³, kad Fridrihsons man ziņoja par literārām pirmdienām, uz kurām aicināja arī mani. Nebija vairāk pie rokas kā tie 40 dzejoļi, kurus biju uzrakstījusi "Lāmās" pavadītajā ziemā, un dažus no tiem nolasīju kādā no sanāksmēm. Sākumā bijušas grūtības ar telpām, jo piedalījās labs pulciņš interesentu. Bijuši tādi, kuri neizlaida ne reizes, jo garīgā dzīve Rīgā vēl nebija nodibinājusies. Starp pastāvīgajiem apmeklētājiem bijusi arī Lilīta Bērziņa¹³⁴ un aktieris

¹²⁶ Zanders, Ojārs. Eiropas kultūru ar latvisko vienojot. *Brīvā Latvija*. 2005, 26. Marts –1. aprīlis. 6. lpp.

¹²⁷ Kurts Fridrihsons(1911 - 1991) - latviešu mākslinieks.

¹²⁸ Irīna (*Irma*, 1908 – 1999) un Arnolds (1910–1958) Stubavi – latviešu aktieri.

¹²⁹ Milda Grīnfelde (1909 - 2000) - tulkoģāja.

¹³⁰ Maija Silmale (1924 – 1973) – tulkoģāja.

¹³¹ Ieva Lase (1916 – 2002) – tulkoģāja.

¹³² Mirdza Ersa (*prec. Lībiete*, 1924 - 2008) – tulkoģāja.

¹³³ "Lāmas" – Elzas Stērstes tēva, Andreja Stērstes māģas, Krimūnu pagastā.

¹³⁴ Lilīta Bērziņa(*Lilija Priede-Bērziņa*, 1903 - 1983) – latvieģu aktrise.

Jurovskis¹³⁵. Beidzot savas telpas piedāvāja Dailes teātra aktieris Arnolds Stubavs ar kundzi, un tās varēja uzņemt daudz klausītāju.”¹³⁶

Priekšlasījumi notika pirmdienās, kas teātra ļaudīm bija brīvdiena. Dalībnieku skaits bija mainīgs un sastāvs – ļoti dažāds. Varēja nākt ikviens, tas nebija nekas slepens. Katrs varēja brīvi izvēlēties tēmu, ko pastāstīt pārējiem. Visus šos cilvēkus jo īpaši vienoja mīlestība uz franču mākslu un literatūru. Mirdza Ersa kopā ar Maiju Silmali studēja franču valodu. Viņas jūsmoja par franču teātri un sapņoja par Franciju. Kurts Fridrihsons vairākas reizes pirmās brīvvalsts laikā apmeklēja Franciju un, kā zināms, Elza Stērste studēja Sorbonnas Universitātē un bija liela šīs romāņu kultūras cienītāja. Viņi bija izglītoti cilvēki, kas juta nepieciešamību dalīties savos iespaidos un pieredzē. Viņus vienoja vēlme iegūt jaunas zināšanas un kopīgi atsaukt atmiņā sen piedzīvoto. Šos cilvēkus vienoja nostalgija par brīvo pasauli, par kādreizējiem ceļojumiem, studijām un franču valodas tiltiem uz to kultūru, kura bija un palika simbols brīvībai. Bet viņu interešu loks aizsniedzās arī tālāk par franču kultūras dārgumu iedvesmotajām diskusijām un publiskajām pārdomām. Literārajās pirmdienās runāja arī par jaunākajām aktualitātēm kultūras dzīvē, tika lasītas grāmatas un pārspriestas jaunākās mākslas izstādes. Tika tulkots, medīts, raksts un kopā lasīts it viss, kas varēja palīdzēt sprostā elpot. Kā atzina Elza Stērste: „Pati tur esmu bijusi tikai reizes trīs un divi reizes lasīju referātu par ”Bodlēra estētiku” un par ”Franču teātri XVIII gs.” Politiska rakstura tēmas nav lasītas, bet padomju laikā literatūru reprezentēja referāts par Majakovska dzeju.

Sanāksmēs ievēroja zināmu kārtību – vispirms nolasīja referātu, pēc tam pacēla kādu jēdzienu – visbiežāk kādu abstraktu tēmu – un par to diskutēja.”¹³⁷ Samērā regulāri šie priekšlasījumi notika pusgadu. Sākoties vasaras atvaļinājumiem, tikšanās apsīka. Tikai pēc sešiem gadiem čeka¹³⁸ pēkšņi pievērsa uzmanību šiem notikumiem.¹³⁹ E. Stērste atminējās: „Laiks gāja uz pavasari, visi prāti bija satraukti, un pirmdienas izbeidzās dabiski. Kad dabūju zināt, ka uz sanāksmēm raugās greizi, pieteicu savu referātu, gluži

¹³⁵ Jurijs Jurovskis (*Юрий Ильич Юровский*, īst.v. Georgijs Saruhanovs (*Саруханов*), 1894- 1959) - krievu aktieris.

¹³⁶ Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žīgure. 1991. 17.-18. lpp.

¹³⁷ Turpat.

¹³⁸ Čeka (*Всероссийская чрезвычайная комиссия по борьбе с контрреволюцией и саботажем при СНК РСФСР*, ВЧК, 1917 - 1922) - Viskrievijas Ārkārtas komisija cīņai ar kontrevolūciju, spekulāciju un sabotāžu.

¹³⁹ Fridrihsons, Kurts; Gundega Repše. *Mala. Tā rakstīja Fridrihsons*. Dienas Grāmata, 2010. 7. lpp.

vienkārši – lai parādītu, ka aizdomas nav vietā. Nākamie notikumi izjauca šo skaisto un pavisam nevainīgo pasākumu, par kuru nebeidza runāt un rakstīt. Aplamā kārtā tam deva ”franču pulciņa” vārdu, piebiedrodami tam arī Ati Ķēniņu¹⁴⁰, kas nekad tur nav bijis. Kad nodibinājās Teātra biedrība, ”pirmdienas” visumā aizmirs, neaizmirs tikai tie, kuriem vēlāk par tām bija jāatbild.”¹⁴¹

Kādā pirmdienā tur viesojās arī Voldemārs Zonbergs¹⁴², kuru literātu vidē pazina kā Sauleskalnu. Tobrīd aktuālo, kā izrādījās – liktenīgo, Andrē Žida¹⁴³ grāmatu „Atgriešanās no Padomju Savienības” viņš palūdza līdzņemšanai no Maijas Silmales. Grāmatu K. Fridrihsonam dāvināja pats autors, kad gleznotājs 1936. gadā apmeklēja Parīzi. Tajā izteiktā kritika par PSRS pastāvošo režīmu bija izšķiroša. Kad 1951. gadā sākās čekas aresti, kratīšanas un pratināšanas, minētā grāmata bija jau priekšā.¹⁴⁴

Sākot ar 1951. gada 4. janvāri, tika apcietināti, notiesāti un no Rīgas uz gulaga nometnēm izsūtīti 13 cilvēki, kas bija paguvuši sevi apliecināt pirmskara Latvijas kultūras dzīvē. Jāsaka gan, ka represijas pret grupas dalībniekiem sākās labi sen pirms apcietināšanas un tiesas spriedumiem par “dzimtenes nodevību”. Tās bija notikušas visu okupācijas laiku - tradicionālās cilvēka laušanas un apklusināšanas metodes: klaja, nirdzīga kritika, atbīdīšana no jebkādam publiskām izpausmēm, noklusēšana. Vārdu salikums “franču grupa” pirmo reizi parādījās čekas nopratināšanas protokolos. Šie cilvēki paši šādu apzīmējumu netika lietojuši.

”Bīstamākos” no šīs tā sauktās grupas – Elzu Stērsti, Ievu Lasi un Kurtu Fridrihsonu tiesāja Baltijas kara apgabala Kara tribunāls. Viņiem piesprieda divdesmit piecus gadus koncentrācijas - darba audzināšanas nometnē un vēl piecus beztiesības gadus. Pārējiem piesprieda desmit gadus un Mirdzai Ersai – septiņus. Apsūdzības spriedumā varam lasīt: „Latviešu buržuāziskie nacionālisti, piedalījušies nacionālistiskās pretpadomju sanāksmēs, bija pretpadomju grupā, veica pretpadomju aģitāciju”¹⁴⁵ Apcietinātajiem inkriminēja ne tikai darbību pretpadomju grupā, vairākiem no viņiem, kā Fridrihsonam,

¹⁴⁰ Atis Ķēniņš (1874 - 1961) - advokāts, izglītības darbinieks un dzejnieks, Latvijas Republikas sabiedriski politiskais darbinieks.

¹⁴¹ Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žīgure. 1991. 17.-18. lpp.

¹⁴² Voldemārs Zonbergs (*Sauleskalns*, 1905 – 1973) – latviešu dramaturgs.

¹⁴³ Andrē Žids (*André Paul Guillaume Gide*, 1869 - 1951) – franču rakstnieks.

¹⁴⁴ Fridrihsons, Kurts; Gundega Repše. *Mala*. Dienas Grāmata, 2010. 7. lpp.

¹⁴⁵ Rozeniece, Aina. Atskats laikā. *Latvijas Vēstnesis*. 2005. 9. februāris.

Stērstei, Grīnfeldei papildus sameklēja vēl citus, daudz smagākus grēkus par sakariem ar nacionālajiem partizāniem un emigrācijas aprindām.

Elzu Stērsti par darbību „franču grupā” arestēja 1951. gada 4. janvārī. Elzu aizturēja Mežaparkā netālu no autobusa galapunkta. „Tajā pēcpusdienā viņa izvedusi pastaigā mazmeitu, nogādāja to atpakaļ mājās Dzirnavu ielā un devās apciemot savu seno Parīzes laika draudzeni gleznotāju Mildu Grīnfeldi. Elza jau bija ceļā uz mājām, kad viņu turpat uz ielas uzrunāja divi jauni cilvēki, kuri paziņoja, ka viņa ir arestēta.”¹⁴⁶ Elza Stērste tika ieslodzīta Čekas pagrabā, kur sākās ilgais pratināšanas process. Nopratināšanas parasti notika naktī un nekad iepriekš nevarēja zināt, ko izmeklētājs jautās, kādu dzīves posmu caurskatīs.

Kopā Elzai nācās pārciest 12 pratināšanas reizes. Tika prasīts uzrādīt dzīves datus un ziņas par tuviniekiem. Viena no pratināšanas reizēm tika veltīta vienīgi ”franču grupas” darbībai, citu reizi Elzas studijām Sorbonnas Universitātē. Tāpat daudz tika jautāts par Edvartu Virzu, viņa radiem. Dzejnieces grēku sarakstā tika iekļauts arī patriotiskais dzejolis „Latvija” un lūgums viltot pasi māsasdēlam Andrejam Spekkem¹⁴⁷. Elza Stērste rakstīja: „Gribēju palīdzēt Andrejam, kas bija bez pases un bez darba, bet šī eskapāde beidzās ar pilnīgu neveiksmi. Cilvēks, kam es uzticējos, bija blēdis, iegāza mani, un drīz dabūju to smagi sajūst. Ilgāku laiku nesatikos ar Andreju, un gadiem viņš dzīvoja nelegāla nedrošo un necienīgo dzīvi. Atstāju Andreju liktenim un tikai caur draugiem šad tad ievācu ziņas par viņu.”¹⁴⁸

Tiesas izvirzītajā apsūdzībā teikts: „Liekna Virza Stērste, būdama buržuāziskā nacionāliste, palika vācu uz laiku okupētā pilsētā Rīgā, rakstīja pretpadomju nacionālistiskus dzejoļus, kurus ievietoja fašistiskos laikrakstos un žurnālos. Pēc vācu kapitulācijas turpināja savu pretpadomju darbību. 1946. gadā vairākkārtīgi piedalījās nacionālistu sapulcēs, kurās ar literāro vakaru aizsegu lasīja Rietumu buržuāzisko rakstnieku darbus un notika pretpadomju propaganda.”¹⁴⁹ E. Stērste atzina, ka kopumā nopratināšanas protokols ir pareizs, taču lūdza papildināt savu liecību ar dažiem piemēriem, ko labu viņa izdarījusi padomju varai: „1940.–1941. gadā no krievu valodas

¹⁴⁶ Žigare, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 178.–179. lpp.

¹⁴⁷ Andrejs Spekke (1915–1984) – Elzas Stērstes māsas Aleksandras dēls, tulkotājs.

¹⁴⁸ Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žigare. 1991. 11.-12. lpp.

¹⁴⁹ Štrāle, Aina. Elzas Stērstes dzejas cenzūra: triju kritiķu viedoklis. *Bibliotēku pasaule*. Nr. 49, 2010. 70. lpp.

latviski pārtulkojusi padomju komjauniešu un sarkanarmiešu dziesmas, bez tam 1948.–1950. gadā uzrakstījusi četras lugas Leļļu teātrim, kas bija repertuārā.”¹⁵⁰ Tiesa notika 1951. gada jūlijā vienlaikus visiem trim – Kurtam Fridrihsonam, Ievai Lasei un Elzai Stērstei. Visi trīs tika notiesāti par pretpadomju aģitāciju un propagandu ar nolūku sagraut padomju varu. Sods – divdesmit pieci gadi labošanas darbu nometnē un visa īpašuma konfiskācija.

66 gadus veco dzejnieci nosūtīja spaidu darbos Taišetā, Sibīrijā. Meža darbi smagos klimatiskos apstākļos izsūtījuma laikā sagrāva viņas veselību, bet ne garīgo izturību un dzīvotgribu. 1956. gadā Elza no nepamatotā izsūtījuma atgriezās fiziski sadragāta – ar paralizētu kreiso kāju un roku. Vēl bija dzīvojami gari gadi un ar apbrīnojamu pašdisciplīnu un pacietību dzejniece vingrinājās veikt nepieciešamo ar veselo roku. Atgriezusies Elza nedomāja par atreibību. Jau Sibīrijas vakaros, zvaigznēs skatīdamās, viņa nonāca pie atzinuma, ka šādas atreibības pilnas domas neko nepalīdz un vismazāk jau viņai pašai. Elza nesaprata barakas biedrenes, kuras ienīda pat skaisto Sibīrijas dabu. Vienīgais par ko Elza gan dusmojās, ka solis kļuvis lēns. Vairs nebija spēka tik ātri kustēties, katra kustība prasīja lielu fizisku piepūli. Sirdī Elza joprojām jutās jauna, viņa bija intereses, rosības un darbības pilna. Elza Stērste turpināja rakstīt dzeju un, ja izdevniecība piedāvāja, arī tulkoja. Viņai bija prieks to darīt, turklāt bija jāpalīdz tuviniekiem. Elza bija pieradusi rūpēties par citiem. Dzeja raisījās, bet publicēties šajā laikā bija grūti. Pamazām gan Elza apguva, kādus vārdus nevajag lietot, starp tiem bija krusts un dvēsele, par Dievu nemaz nerunājot. Arī Latvija, ja klāt nebija piesaistīts ”padomju”, nekad netika cauri, bet vārds ”padomju” Elzas dzīvē nebija sastopams.¹⁵¹ Sarunā Anna Žīgure atklāja: „Stērste bija ļoti laimīga, ka atgriezās, jo dodoties izsūtījumā, viņai bija 66 gadi, un sods – 25 gadi, tātad nekādu cerību atgriezties. Darba spars nebija mazinājies, un viņa strādāja ļoti daudz. Sākumā algotus darbus (tulkojumus) nevarēja dabūt, un tad viņa pēc Jāņa Žīgura¹⁵² ieteikuma rakstīja „Atmiņas par savu mūžu”. Pēc tam, kad viņu uzņēma Rakstnieku savienībā, varēja izdot dzejoļus un tulkojumus. No Sibīrijas viņa atgriezās garīgi nesalauzta, pilna gaišuma, 71 gada vecumā.”¹⁵³

¹⁵⁰ Štrāle, Aina. Elzas Stērstes dzejas cenzūra: triju kritiķu viedoklis. *Bibliotēku pasaule*. Nr. 49, 2010. 70. lpp.

¹⁵¹ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 217.-222.lpp.

¹⁵² Jānis Žīgurs (1915 - 1988) - rakstnieks, tulkotājs.

¹⁵³ Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autores arhīvā.

Dzīve Elzai Stērstei bija gara un tika aizvadīta dažādās vietās kopā ar visdažādākajiem cilvēkiem. Sirdi sildīja draudzība un mīlestība, to sāpināja vienaldzība, un tika izjusts arī tīšs ļaunums. Viņa skuma, priecājās, smējās un pa starpu arī rūgti raudāja, bet to netika redzējis gandrīz neviens. Elza bija garā un pārlicībā stipra. Viņa piedzīvoja vairākus karus – Pirmo un Otro, Brīvības cīņas, vairākas revolūcijas, dumpjus un apvērsumus, vairākas okupācijas, bēgļu laikus un deportācijas. Katrs piedzīvotais laiks vairāk vai mazāk nomāca iepriekšējo, un nevienam no šiem laikiem nepietika ar agrāk apgūto. Miera laika pieredze nederēja kara laika apstākļiem, un ceļojumos gūtā – izsūtījumā esot. Elza Stērste nodzīvoja garu un raibu mūžu, tomēr tā arī netika skaidrībā, par to vai saprata dzīvi un cilvēkus. Elza Stērste mira 1976. gada 19. aprīlī, Rīgā.

3. ELZAS STĒRSTES IEGULDĪJUMS LATVIEŠU UN FRANČU KULTŪRAS TUVINĀŠANĀ

Elza Stērste latviešu kultūras vēsturē iegājusi kā dzejniece, prozaiķe, dramaturģe un tulkotāja. Taču īpašs ir viņas ieguldījums franču literatūras tulkošanā un franču kultūras papopularizēšanā.

3.1. Elza Stērste – literāte ar interesi palielināt franču kultūras nozīmi Latvijā

Pirmais pasaules karš un bēgļu gaitas aizveda Stērstu ģimeni uz Pleskavu. 1918. gada pavasarī Elzai uz Pleskavu pienāca oficiāla vēstule: Latviešu izglītības biedrība aicināja viņu uz Rīgu par franču valodas skolotāju vidusskolas augstākajās klasēs. Biedrība bija nodibināta vēl pirms kara, kad tā centās panākt, lai cara administrācija atļautu dibināt vidusskolas, kurās latviešu bērni varētu mācīties dzimtajā valodā. Elza nekavējoties posās ceļā.

Rīgā, tāpat kā Pleskavā, valdīja vācieši un franču valodu Elzai nemaz nebija tik viegli mācīt – vācu okupācijas vara bija sākusī kontroli un vērīenīgu skolu ģermanizāciju. Ar to Elza jau pirmajās dienās saskārās izglītības nodaļā, kur interesējās par mācību grāmatām latviešu skolēniem. Mācību grāmatas latviešu valodā nebija pieejamas un pati skola neizcēlās ar īpaši stingru disciplīnu.¹⁵⁴ Par šo laiku Elza rakstīja: „Slodze bija liela – 16 klases un 36 stundas nedēļā. Jāmāca franču valoda. Tas mani interesēja un, ko dara ar prieku, tas neliekas grūti. Desmitajā, vīriešu klasē, bija jau bārdaini jaunekļi un kad iestāšanās stundā runāju par 18. gs. garu Voltēru¹⁵⁵, viņi nebija neko sapratuši un sūdzējušies direktoram. Izrādījās, ka mana priekšgājēja, Emma Vitenberga-Trauberga¹⁵⁶, franču stundās bija runājusi tikai latviski, un skolnieki vāji zināja franču valodu.”¹⁵⁷

Atelpu Elzai sagādāja starpbrīži – starp skolotājiem bija daudz paziņu, dzejnieki Viktors Eglītis, Fricis Bārda¹⁵⁸ un Kārlis Krūza, Parīzes laika studiju biedre Elvīra

¹⁵⁴ Žigure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 121.-122. lpp.

¹⁵⁵ Voltērs (*Voltaire*, īst. v. Fransuā Marī Aruē (*François Marie Arouet*), 1694 - 1778) – franču rakstnieks, filozofs, psihologs, vēsturnieks, publicists un satīriķis.

¹⁵⁶ Emma Vitenberga-Trauberga (*Vitenberga-Liekne*, 1886 - 1942.) izglītības darbiniece, vēlāk Rīgas 3. ģimnāzijas direktore.

¹⁵⁷ RTMM *”Atmiņu raksti”*, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 104. lpp.

¹⁵⁸ Fricis Bārda (1880 - 1919) - latviešu dzejnieks.

Strautniece un Alvīne Gauja, ar kuru Pēterburgā vienā istabiņā dzīvoja Elzas māsa Helēne. Lai gan iesākumā skolēni franču valodu uzskatīja par pilnīgu laika nosišanu, tomēr drīz vien Elzai izdevās iegūt nedalītu skolēnu uzmanību. Elza Stērste atcerējās: „Dažreiz franču valodas stundā gājām pie klavierēm un dziedājām franču tautas dziesmas. Cik varēju, iepazīstināju savus audzēkņus ar franču dzeju – viena stunda nedēļā bija dzejas stunda. Palīgā nāca labi atdzejojumi latviešu /Virzas/ un krievu /Brjusova/¹⁵⁹ valodās. Kādā klasē tulkojām Gringoru¹⁶⁰ un cerējām to izdot kā kolektīvu klases darbu. Tādas bija mūsu nodarbības franču valodas stundās, kas audzēkņus ieinteresēja uz visu mūžu. Vēlāk gadījās ielā sastapt bijušo skolnieci, kura mani apsveica ar klasē mācītu dzejoli. Ministrs Dauge¹⁶¹ skolas revīzijā apjautājās, kas tā man esot par metodi un vēlējās noklausīties kādu stundu. Ar metodiku nemaz nebiju paspējusi iepazīties un man bija vienīgi pašas intuitīva metode. Tā kā mākslas mani pavadījušas visu mūžu, tad nevarēju atteikties tās neiepinusi mācot bērniem svešvalodu. Bez jau minētās dzejas un mūzikas, rādīju dažādus attiecīgus attēlus un tā interese par garīgām vērtībām vienā otrā jaunieši vēlāk ir iedegusies liesmā.”¹⁶²

Elza Stērste lepojās ar savu ietekmi uz skolēniem. Kā viņa pati atzina: „No maniem tā laika valodas skolniekiem ir iznākuši daži nopietni mākslas, medicīnas un citi darbinieki. Skolas laikā viens no aktīvākiem bija Morics Blumbergs, vēlāk Mariss Vētra¹⁶³, kurā jau tolaik redzēju muzikāli apdāvinātu jaunekli ar labu balsi.”¹⁶⁴ Arī pats, Mariss Vētra neslēpj, ka Elzai Stērstei ir bijusi liela nozīme viņa dzīvē. Grāmatā ”Rīga toreiz” Mariss Vētra vairākās vietās pieminēja savu franču valodas skolotāju, kura vēlējās palīdzēt savam skolēnam kļūt par mākslinieku. Elza Stērste mācīja M. Vētram spēlēt tonkārtas un akordus. Pēc daudziem gadiem viņš atzina: „Kad mana trokšņošana vairs nebija izturama, Elza Stērste rādīja man grāmatas ar bildēm un mācīja saskaņāt ritmu un melodiju, skaļuma un klusuma gradācijas skulptūru attēlos. Šāda mācību klase derētu ikkatrā mūzikas skolā. Tad pasaulē būtu daudz vairāk mūziķu nekā muzikantu.”¹⁶⁵ Lai gan Mariss Vētra izvēlējās

¹⁵⁹ Valērijs Brjusovs (Валерий Яковлевич Брюсов, 1873-1924) - krievu dzejnieks, rakstnieks un literatūras zinātnieks, simbolisma virziena veidotājs krievu literatūrā.

¹⁶⁰ Pjērs Gringors (*Pierre Gringore*, 1475–1539) – viduslaiku franču dzejnieks un darmaturģs.

¹⁶¹ Aleksandrs Dauge (1868–1937) – pedagogs un literatūrzinātnieks, 1921.–1922. g. izglītības ministrs.

¹⁶² RTMM ”*Atmiņu raksti*”, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 116. lpp.

¹⁶³ Mariss Vētra (īst. v. *Morics Blumbergs*, 1901 – 1970) – dziedātājs.

¹⁶⁴ RTMM ”*Atmiņu raksti*”, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 115. lpp.

¹⁶⁵ Vētra, Mariss. *Rīga Toreiz. Atmiņas*. Rīga: Grāmatu Draugs, 1955. 14. lpp.

mācīties mūziku, nevis franču valodu, Elza Stērste bija gandarīta, ka spēja palīdzēt savam skolēnam gūt panākumus, un tajā pašā laikā celt kultūras līmeni Latvijā.¹⁶⁶

Tāpat Elzas Stērstes skolniecei Martai Grimmai¹⁶⁷ uz mūžu palika atmiņā Elzas mācītā Bodlēra un Verlēna dzeja. Iespējams, ka tieši Elzas radošās mācību metodes, lika šai skolniecei turpināt studijas Latvijas Universitātes Filoloģijas un filozofijas fakultātē, Ģermāņu un Romāņu nodaļā. Lai gan pēc studijām M. Grimma nosliecās vairāk uz čehu valodu un franču valodu nolika otrajā plānā, arī viņa, tāpat kā Elza kļuva par izcilu tulkotāju un dzejnieci.¹⁶⁸

1818. gada 18. novembrī Elza saņēma ielūgumu piedalīties Latvijas valsts pasludināšanas aktā Rīgas Krievu teātrī¹⁶⁹. Brīdis bija tik gaidīts un liels, ka to tik pēkšņi bija grūti aptvert. Avīzes gan bija pilnas pretrunīgām ziņām, skolēni bija aizgrābti ar kreisajām idejām un kā tas bija gaidāms, pēc mēneša pienāca vēsts, ka Vidzemē pasludināta padomju Latvija un Rīgai tuvojās lielinieku¹⁷⁰ armija.

1919. gada janvāra pirmajās dienās lielinieki ieņēma Rīgu bez neviena šāviena. Viņus vadīja Pēteris Stučka¹⁷¹, kuru Elza labi atcerējās vēl no Jelgavas laikiem. Sākumā skolotāji un citi kultūras darbinieki ar sajūsmu uzņēma jauno varu. Lielinieki runāja par nacionālu valsti, un visur atjaunojās rosīga kultūras dzīve. Izglītības biedrības skolas tika pārveidotas par Rīgas 1., 2. un 3. vidusskolu. Iznāca grāmatas, sāka darboties Latvijas Augstskola, skatītājus atkal pulcēja opera un teātri. Tomēr pavisam drīz noskaņa mainījās. Latvieši saprata, ka lielinieku solījumi par nacionālu valsti nekad nepiepildīsies, ja vien paši nesāks aktīvi iesaistīties savas valsts veidošanā. Brīvības cīņas ilga divus gadus, un lai gan skolas šajā laikā strādāja gandrīz bez pārtraukumiem, klases bija pustukšas. Cīņās piedalījās gan norūdītie latviešu strēlnieki, gan pavisam jauni skolēni, tai skaitā vairāki Elzas audzēkņi. Elza vairākas reizes devās apraudzīt "savus zēnus", kā viņa tos dēvēja. Tikai 1920. gada 11. augustā tika noslēgts miera līgums ar Krieviju un pirmo reizi Latvijas

¹⁶⁶ Vētra, Mariss. *Rīga Toreiz. Atmiņas*. Rīga: Grāmatu Draugs, 1955. 14. lpp.

¹⁶⁷ Marta Grimma (prec. *Endzelīna*, vēlāk *Ķelpe*, 1901 - 1983) - dzejniece, tulkotāja.

¹⁶⁸ Marta Grimma. *Valmieras integrētā bibliotēka*. Mēs piedāvājam. Rajona literāti. Pieejams: <http://www.biblioteka.valmiera.lv/lat/piedavajam/literati/104>

¹⁶⁹ Rīgas Krievu teātris – no 1919. gada šajā ēkā atrodas Latvijas Nacionālais teātris.

¹⁷⁰ Lielinieki jeb boļševiki (*большевики*) - "Krievijas Sociāldemokrātiskās Strādnieku partijas" radikālais spārns.

¹⁷¹ Pēteris Stučka (1865 - 1932) - rakstnieks, jurists un politiķis, vairāku sociālistu un komunistu preses izdevumu redaktors, Latvijas Sociālistiskās Padomju Republikas (1919) valdības vadītājs.

vēsturē visas mācību stundas notika latviešu valodā, nevis vāciski vai krieviski. Arī pašiem latviešiem bija pie tā jāpierod, un daudziem pat steidzīgi bija jāmacās latviešu valoda.¹⁷²

1919. gada rudenī tika nodibināta Latviešu - franču tuvināšanas biedrība, un Elzu uzaicināja par biedrības sekretāri. Liela loma biedrības dibināšanā bija Henrijam Simsonam¹⁷³. Viņš bija viens no pirmajiem, ja ne pats pirmais, latviešu politiskais darbinieks, kurš jau pirms kara latviešu tautas politiskās brīvības izcīnīšanā centās balstīties uz franču un angļu sabiedrību, nevis uz Krieviju vai Vāciju. Būdams žurnālists, viņš vairākas reizes uzsvēra Latvijas nacionālās neatkarības ideju un Francijas nozīmi tās veidošanā.¹⁷⁴

Elza Stērste rakstīja: „Visu šo laiku, kas tik smagi iegulst tautas brīvības vēsturē, pavadīju Rīgā savā pedagoģiskā darbā, bet tam pievienojās vēl cita interese. Ar angļu kuģi atgriezās Henrijs Simsons un tūlīt sāka darboties, aicinādams uz Latviešu - franču tuvināšanas biedrības dibināšanu. Šis jautājums man bija tuvs un patlaban populārs. Universitātē sanākušā apspriedē nodibināja Franču draugu biedrību. Simsons bija priekšgalā, man uzticēja sekretāres pienākumus un Ķēmaņa¹⁷⁵ kundze bija kasiere. Ar Strunkes¹⁷⁶ zīmētajām skaistajām biedru kartēm sākās biedru vākšana un to bija daudz. Otrās vidusskolas zālē notika Franču draugu biedrības atklāšanas svinības, vēl bija rudens ziedi un tie bagātīgi rotāja zāli. Ārlietu ministrs Meierovics teica atklāšanas runu, par franču literatūru lasīja Edvarts Virza.”¹⁷⁷

Biedrība izvirzīja sev par mērķi franču valodas zināšanu izplatīšanu starp latviešiem, garīgo vērtību apmaiņu un Latvijas propagandu Francijā. Biedrības valdē tika ievēlēti: prof. Spekke, doc. Segrests¹⁷⁸, J. Leimanis¹⁷⁹, Saeimas preikšsēdētāja biedrs Alberings¹⁸⁰, E. Stērste-Virza un A. Aire¹⁸¹. Tika rīkoti dažādi pasākumi, lai iepazīstinātu

¹⁷² Žigure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 125.-131. lpp.

¹⁷³ Henrijs Simsons (1885 - ?) – žurnālists, ārlietu ministra Zigfrīda Meierovica tulks un tuvākais palīgs.

¹⁷⁴ Ivāns, Gunārs. Gunāra Ivāna atmiņas. *Kurzemes rajona politiski represēto klubs*. Dzīves stāsti.. Peejams: <http://www.politiskirepresetie.lv/?id=40&r=Gun%C4%81ra%20Iv%C4%81na%20atmi%C5%86as>

¹⁷⁵ Milda Ķēmane – advokāta Jura Ķēmaņa sieva.

¹⁷⁶ Niklāvs Strunke (1894 - 1966) - gleznotājs, grafiķis.

¹⁷⁷ RTMM "Atmiņu raksti", Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 121. lpp.

¹⁷⁸ Marsels Etjēns Segrests (*Etienne Marcel Segreste*, 1878 - ?) – Franču liceja izveidotājs un pirmais tā direktors.

¹⁷⁹ Jānis Leimanis (1886 - 1950) - latviešu kultūras un sabiedriskais darbinieks.

¹⁸⁰ Arturs Alberings (1877 - 1934) - agronoms, politiķis un sabiedriskais darbinieks.

¹⁸¹ A. Aire – pulkveža Eduarda Aires (1876–1933) sieva.

latviešus ar franču dzeju, mūziku, glezniecību, literatūru. Publika, sevišķi mākslinieku aprindas, tām sekoja ar interesi. Godā nāca Edvarta Virzas Verhārena atdzejojumi, "Renesanses laika lirika" un "19. gs. franču lirika".¹⁸²

Arī *Alliance française* gādāja, lai uz Latviju brauktu labākie franču mūziķi. Viens no pirmajiem atbrauca maestro Vensāns d'Endī¹⁸³ - viens no ievērojamākajiem tā laika komponistiem un pedagogiem. Šis mākslinieks ieradās Rīgā, lai uzņemtos sagatavot un vadīt Nacionālās Operas simfonisko koncertu, veltītu franču mūzikai. Viņš bija viens no pirmajiem franču mūziķiem, kas uzņēmās latviešus iepazīstināt ar, vēl Latvijā nepazīstamiem, bet visā pasaulē slaveniem franču mākslas darbiem. Reto viesi pie sevis uzņēma Anna Rūmane¹⁸⁴ un iepazīstināja ar mūsu kultūras darbiniekiem. D'Endī koncerti ievadīja veselu rindu vieskoncertu, kas lieliski veicināja latviešu-franču tuvināšanas biedrības darbu.

Latviešu-franču tuvināšanās biedrība ik gadu rīkoja krāšņu vakaru ar loteriju, kurā tika vākti līdzekļi Franču licejam. 1935. gadā tika rīkota franču nedēļa, kuras uzdevums bija iepazīstināt un tuvināt latviešu sabiedrību ar franču kultūras garu un tās sasniegumiem. Tika demonstrēta filma "Skaistā Francija", radiofonā raidīja franču mūziku un Nacionālā operā uzveda Kamila Sensānsa¹⁸⁵ operu "Samsons un Dalila". Šīs pašas nedēļas ietvaros uz Nacionālās operas skatuves bija iespēja dzirdēt slavenā franču vijolnieka, Žaka Tibo¹⁸⁶ neaizmirstamo vijoļkoncertu.¹⁸⁷ Latvijā Žaks Tibo vēl nebija dzirdēts, lai gan šī virtuoza slava, kopš vairākiem gadiem, jau bija izplatījusies pa visu pasauli. Nacionālās Operas zāle bija skatītāju pārpildīta, kas vien norādīja uz to, ka kultūra Latvijā bija augtā līmenī. Rīgā tik bieži varēja dzirdēt franču valodu, ka tā Latvijā bija kā otrā valoda.

Latviešu - franču tuvināšanās biedrība bija vienīgā organizācija, kurā Elza piedalījās, tomēr Elza tajā bija aktīva. Īpaši jāizceļ viņas loma Franču liceja izveidē, kuru Rīgā nodibināja *Alliance française*. Liceja statūti tika apstiprināti 1926. gadā un sākumā to uzturēja Francijas valdība. Taču drīz Franču licejs nonāca latviešu - franču tuvināšanas

¹⁸² RTMM "Atmiņu raksti", Stēr.R5/1, inv. nr. 90489. 121. lpp.

¹⁸³ Vensāns d'Endī (*Vincent d'Indy*, 1851 - 1931) - franču komponists un pedagogs.

¹⁸⁴ Anna Rūmane-Ķeniņa (1877–1950) – sabiedriska darbiniece, rakstniece.

¹⁸⁵ Kamils Sensāns (*Camille Saint-Saëns*, 1835 - 1921) – franču komponists, pianists, ērģelnieks un diriģents.

¹⁸⁶ Žaks Tibo (*Jacques Thibaud*, 1880 – 1953) – franču vijolnieks

¹⁸⁷ RTMM "Atmiņu raksti (otrā daļa)". Stēr.R5/2, inv. nr. 98837. 82. lpp.

biedrības pārziņā, un tā uzturēšanai biedrība pievērsa īpašu vērību.¹⁸⁸ Tika meklētas jaunas telpas un pieaicināti jauni, zinoši pasniedzēji. Viens no tiem, 1927. gadā Latvijā ieradās franču zinātnieks, Mišels Žonvals¹⁸⁹. Viņš uzsāka pedagoga darbu Latvijas Universitātē un Franču licejā, iepazīstināja students ar franču gramatiku 16. un 17. gadsimtā, kā arī lasīja lekcijas par vecprovansas valodu. Viņš bija vairāk kā apmierināts ar lielo centību un labajām sekmēm ko uzrādīja studentes-filoloģes, kas apmeklēja viņa priekšmetus. Mišels Žonvals izjuta dziļas simpātijas pret latviešu tautu, un viņam pieder lieli nopelni latviešu kultūras popularizēšanā Francijā. 1929. gadā viņš publicēja latviešu mitoloģisko daņu izlases tulkojumu franciski. Par to, kā jaunais mācību spēks ieradās Latvijā Elza Stērste atminējās: „Pirms braukšanas uz Latviju viņš bija devies uz Nacionālo bibliotēku, bet tur neatradis ne mazākā norādījuma par Latviju. Tādēļ viņš jutās sevišķi pārsteigts ieraudzījis Rīgā kultūras pilsētu un frančiem draudzīgi noskaņotu latviešu inteligenci. Žonvals tūlīt iepazinās ar Spekkēm, bieži bija viņu viesis. Pēc tam viņš iepazinās ar mums un cieši sadraudzējās ar Dzejnieku un mani. (...) Žonvals ar savu kustīgo franču dabu ne brīdi nestāvēja mierā. Pedagoģiskais darbs vien viņu nevarēja apmierināt. Viņš sāka lasīt lekcijas radiofonā un es labprāt palīdzēju tās tulkot latviski”¹⁹⁰

Pēc vīra nāves Edvarta Virzas ēna klājās pāri Elzas Stērstes dzīvei gan vācu, gan padomju okupācijas gados un sagādāja daudz ciešanu. Jau 1940. gadā Elza netika uzņemta tikko nodibinātajā Rakstnieku savienībā, tādējādi cenšoties viņu izstumt no kultūras aprites. Arī vācu okupācijas varai nebija tīkama Edvarta Virzas un Elzas Stērstes latviskā dzeja, un tā nepieļāva pat uzstādīt dzejnieka kapa pieminekli. Otrās padomju okupācijas laikā Virzas darbi pilnīgi tika aizliegti, viņa grāmatas iznīcinātas sadedzinot.¹⁹¹

Elzai bija jāgādā par iztiku, bet kā Virzas atraitei darbu atrast bija grūti. Situāciju mainīja nejaušs notikums – Amarillis uz ielas iepazinās ar Leļļu teātra direktoru Jāni Žīguru, kam bija lemts kļūt par viņas vīru. Amarillis sāka strādāt Leļļu teātrī par aktrisi un arī Elzai Jānis Žīgurs pagādāja darbu – viņa kļuva par teātra dramaturģi un sāka strādāt par pionieru vadītāju skolā. Kā savās ”Atmiņās” rakstīja Elza Stērste: „Amarillis bija apprecējusies ar Leļļu teātra direktoru Jāni Žīguru. Savos pirmajos gados Leļļu teātris tapa

¹⁸⁸ Stud. Ks. Studentu organizācijas. *Students*. Nr. 16, 1926, 4. februāris. 4. lpp.

¹⁸⁹ Mišels Žonvals(*Marie-Louise Sjoestedt-Jonval*, 1900 – 1940) – franču valodnieks

¹⁹⁰ RTMM ”*Atmiņu raksti (otrā daļa)*”. Stēr.R5/2, inv. nr. 98837. 61. lpp.

¹⁹¹ Žīgure, Anna. Elza Stēste – dzejniece un tulkotāja. Grām.: Cimdiņa, Ausma (sast.). *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Latvijas Universitāte, 2008. 425. lpp.

un organizējās, un direktoru tur varēja sastapt no 7 rītā. Ar visu sirdi viņš pieķērās savam darbam, un daudz jaunu ideju uzvedumu gaitā ir nākušas tieši no viņa.”¹⁹² No 1947. gada janvāra līdz 1948. gada 25. martam Stērste strādāja par Leļļu teātra literatūras daļas vadītāju – repertuāra aprūpētāju.¹⁹³ Elza Stērste rakstīja bērnu lugas un veica gandrīz visus tulkojumus. Arī no Sibīrijas pābraukusi, Elza nezaudēja kontaktu ar Leļļu teātri. Sarakstīja arī dažas jaunas lugas un tulkoja, lai gan no krievu valodas, jo franču lugas vairs Leļļu teātrī neienāca.¹⁹⁴

3.2. Franču autoru darbu tulkojumi kā franču kultūras nesēji Latvijā

Pēc Pirmā pasaules kara un Latvijas neatkarības pasludināšanas Latvija acīm redzami griezās uz Vakareiropas pusi. Attiecības ar Franciju un frančiem kļuva daudz ciešākas, un pa Eiropu sāka klīst teiciens: ”Atspiedusies pret austrumiem, Latvija raugās uz rietumiem.”¹⁹⁵ Elza un Edvarts bija ļoti apmierināti, ka interese par franču literatūru bija sazarojusi un zaļoja kā varens ozols. Tulkojumi latviešu valodā kļuva par ikdienišķu parādību, un uz teātru skatuvēm rādīja franču klasiku.

Elzas Stērstes personā mūsu rakstniecība iemantoja smalku, vērīgu stilu labi izjūtošu tulkotāju, kura latviešu publikai devusi vairākus vērtīgus darbus. Pateicoties E. Stērstes tulkojumam, 1921. gadā latviski tika izdota Fransuā Felona novele ”Odiseja dēla Telemaka piedzīvojumi”¹⁹⁶. Šo noveli Felons sarakstīja savam skolniekam, Luija XIV dēlam un nākamajam troņmantniekam. Viņš vēlējās, lai jaunais princis nestu savai tautai laimi un atjaunotu savas dzimtenes slavu. Šim nolūkam Felons uzrakstīja savam princim pamācību, kā izpildīt augstos pienākumus pret tautu un dzimteni. Tiesa fan, kā pēc daudziem gadiem atminējās Elza Stērste, ”Dzimtenes Vēstneša” literārais redaktors Antons Austrīņš esot teicis, ka šajā laikā laikraksts esot zaudējis 20 000 abonentu, jo Felons nebija tautas gaumē: kam gan patika lasīt 17. gs. karaļa Luija audzinātāja didaktiskos stāstījumus. Turklāt Elza Stērste atzina: „Tulkojums nav labs, tas man bija pirmais mūžā un ir samocīts. Sava lieta, ka franči par šo darbu cēla mani vai tikpat augstu kā Dzejnieku

¹⁹² Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žīgure. 1991. 10. lpp.

¹⁹³ Bērsone, Ilgonis. *Deviņi likteņi*. Rīga: Signe, 2001. 81. lpp.

¹⁹⁴ Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žīgure. 1991. 101. lpp.

¹⁹⁵ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 149. lpp.

¹⁹⁶ Fransuā Felons (*Fénelon, Francois de Salignac de la Mothe, 1651-1715*) - ”Les aventures de Telemaque” (1699)

par Renesanses lirikas tulkojumu.”¹⁹⁷ Lai gan Elza ar savu veikumu nelepojās, tas bija ļoti noderīgs vidusskolu bibliotēkām un visiem tiem, kas interesējas par franču literatūras vēsturi. Šis aizvieni ir vienīgais Fransuā Fenelona darbs, kurš ir tulkots latviski.

Gadu vēlāk, Elzas tulkojumā iznāca jau otrais franču autora darbs - Žozefa Bedjē romāns „Stāsts par Tristanu un Izoldi”.¹⁹⁸ Līdz 1922. gadam stāsts par Tristana un Izoldes mīlestību bija vairāk pazīstams pēc pārstrādājuma dramatiskā formā: Vāgnera operas ”Tristans un Izolde”. Pateicoties Elzas Stērstes tulkojumam, pirmo reizi latviešu lasītājs varēja sastapties ar šo autoru, kā arī bija iespēja tuvāk iepazīties ar šīs burvīgās un saistošās teikas oriģinālu. Jāsaka gan, ka arī Žozefa Bedjē grāmata ir vairāku viduslaiku autoru tekstu pārstrādājums, jo laiks darīja savu, un visas šīs teikas nebija pieejamas veselas un nesabojātas. Darbs Elza Stērstes tulkojumā atkārtoti tika iespiests 1938. gadā, savukārt 1976. gadā šis romāns iznāca arī Mildas Grīnfeldes pārstrādājumā.

1926. gadā radās jauns grāmatizdevniecības un izplatīšanas veids. Tika nodibināta izdevniecība ”Grāmatu draugs”, kas sāka izdot tulkojumus par vienu latu gabalā 10–15 tūkstošos eksemplāru, tos divreiz mēnesī piegādāja pircējam mājās. Panākumi no pirmās dienas pārspēja visas cerības. Grāmata bija kļuvusi trīs reizes lētāka, bet tika pārdota astoņas reizes lielākā eksemplāru skaitā, tā ka ne vien atmaksājās, bet atnesa arī izdevējiem prāvu peļņu. ”Grāmatu drauga” piemēram sekoja arī citas izdevniecības, un tā gada laikā cittautu literatūras darbu tulkojumi latviešu grāmatniecībā ieplūda vairāk nekā agrāk divdesmit piecos gados.¹⁹⁹ Šajā laikā daudzo tulkojumu rindai piepulcējās arī Elzas Stērstes 1927. gadā tulkotais Anatola Fransa romāns ”Taīda”²⁰⁰. Lai gan jau iepriekš Jānis Sudrabkalns, Andrejs Upīts²⁰¹ un Jānis Bērziņš-Ziemelis bija iztulkojuši vairākus Anatola Fransa romānus, ”Taīda” līdz latviešu lasītājiem nonāca vien 1927. gadā un atkārtoti tika izdota 1960. gadā.

Franču tautas īpatnējais raksturs visā savā pievilcībā atklājas Elzas Stērstes tulkotajā romānā ”Kolā Brinjons”, kura vijīgie smieklī, dzirkstošās asprātības un bezgalīgā mīlestība pret savu zemi vēl aizvien priecē lasītāju sirdis. Pēckara Rīgā kultūras dzīve tikai pamazām sāka atkopties, un Edvarta Virzas atraitnei darbu atrast nemaz nebija viegli.

¹⁹⁷ RTMM ”Atmiņu raksti (otrā daļa)”. Stēr.R5/2, inv. nr. 98837. 13. lpp.

¹⁹⁸ Žozefs Bedjē (*Charles Marie Joseph Bédier*, 1864 – 1938) – ”Roman de Tristan et Iseut” (1900)

¹⁹⁹ Zālītis, Jānis. Pasaule uz spārna jeb Grāmatu draugs Helmars Rudzītis. *Laiks*. Nr. 47, 2004, 27. novembris. 5. lpp.

²⁰⁰ ”Thaïs” (1890)

²⁰¹ Andrejs Upīts (1877 - 1970) - latviešu rakstnieks, kritiķis un literatūrzinātnieks

Apstākļu spiesta Elza aizgāja uz Valsts izdevniecību, kas atradās "Valtera un Rapas" ēkā, un viņai uzticēja darbu: pārtulkot Romēna Rolāna "Kolā Brinjonu"²⁰². Lai gan Elzas krātā bibliotēka, tai skaitā vārdnīcas, bija sadegušas Otrā pasaules karā, un dzīvoklī, kur viņa mitinājās, elektrības piegādē bija traucējumi, Elza ar lielu dedzību ķērās klāt pie šī tulkojuma.²⁰³ Romēna Rolāna romāns "Kolā Brinjons" tika izdots 1946. gadā.

Reiz pēc nogurdinošas staigāšanas pa Rīgu pie Elzas ciemos atnāca Sauleskalns. Viņš Elzai izgādāja Balzaka "Gorio tēva" tulkojumu un centās palīdzēt, kā vien varēja. Tikai vēlāk izrādījās, ka tieši Sauleskalns bija tas, kurš ziņoja Čekai par "franču grupas" tikšanās reizēm un tajās iesaistītajām personām. Kā vēlāk atminējās Elza Stērste: „Redzēju, ka stacijā pie caurlaides viņš parādīja mazu, sarkanu grāmatiņu, tādu pašu, kāda bija čekistam, kas mani arestēja, bet es biju tik naiva, ka nepiegriezu tam vērību.”²⁰⁴ Laikam savus tumšos nodomus viņš gribēja pušķot ar kādu labu darbu, izgādājot Elzai Balzaka romānu. Tomēr Elza atzina, ka doma viņam bija pareiza – tulkošana bija jāpārņem rakstniekiem pašiem. Elza Stērste rakstīja „Šis darbs man palīdzēja ikdienas rūpēs, jo pensija nesniedzās augstāk par 250 rbļ. un bija jāstrādā viss, kas nāca rokās.”²⁰⁵ 1949. gadā tika izdots Onorē de Balzaka "Gorio Tēvs"²⁰⁶ - aizvien vienīgais latviski pieejamais šī darba tulkojums.

Nākamais Elzas Stērstes tulkojums iznāca vien pēc vienpadsmit gadiem. Iemesls tam bija pret Elzu vērstās apsūdzības, arests un izsūtījums. Apbrīnojama bija Elzas apņēmība turpināt strādāt, kaut fiziskā veselība bija stipri iedragāta. Arī Anna Žīgure intervijā minēja, ka Elzai, tāpat kā lielākai daļai latviešu agrāk, darbs bija dzīves sinonīms.²⁰⁷ Tādēļ, lai novērstu Elzas uzmanību no smagām domām un vīzijām, kas bija viņu apsēdušas pēc atgriešanās no izsūtījuma, draugi iedeva Elzai tulkot Dodē "Taraskonas Tartarenu"²⁰⁸. Bieži roka rakstīja, bet galva īsti neaptvēra, ko raksta. Radās izlaidumi pa vārdam un pat pa veseram teikumam. Tomēr, stingri turoties pie tuvinieku padoma, 1960. gadā Elzai Stērstei izdevās pārtulkot šo Alfonsa Dodē noveli. Šis gan nebija pirmais

²⁰² "Colas Breugnon" (1919)

²⁰³ Žīgure, Anna. *Marselīne*. Rīga: Jumava, 2005. 173. lpp.

²⁰⁴ Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žīgure. 1991. 7. lpp.

²⁰⁵ Turpat, 12. lpp.

²⁰⁶ Onorē de Balzaks (*Honoré de Balzac*, 1799-1850) – "Père Goriot" (1835)

²⁰⁷ Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autore arhīvā

²⁰⁸ "Tartarin de Tarascon" (1872)

”Taraskonas Tartarena” tulkojums. Jau 1887. gadā J. Šablovskis, lai gan no vācu valodas, bet bija pārtulkojis šo Dodē romānu, kuras pirmais nosaukums bija ”Lauvu mednieks Tartarins”.

Pirmā reize, kad latviešu lasītājs sastapās ar ievērojamo franču prozaisti, Luija Aragona dzīvesbiedri, Elzu Triolē bija 1963. gadā, kad Elzas Stērstes tulkojumā iznāca šīs rakstnieces romāns ”Rozes uz nomaksu”²⁰⁹. Tas aizvien ir vienīgais šīs rakstnieces darbs, kurš ir tulkots latviski. Anna Žīgure, daloties savās atmiņās, stāstīja, ka šo darbu Elzai Stērstei atsūtīja Aija Bertrāne. Okupācijas laikā bija jāpakļaujas cenzūrai un daudzi autori bija aizliegti, par laimi Elza Triolē bija visai kreisi noskaņota un šo tulkojumu atļāva izdot latviski.²¹⁰

Elza Stērste ne tikai tulkoja prozas darbus, bet arī veica lugu tulkojumus Rīgas teātriem. Elzai bija cieša draudzība ar Nacionālā teātra direktoru Artūru Bērziņu²¹¹, tādēļ tieši Nacionālajam teātrim Elza ir devusi vislielāko ieguldījumu. Elza ir tulkojusi vairākas 19. gadsimta romantiķa Alfrēda de Misē²¹² komēdijas. Viena no tām ”Mariannas untumi”²¹³ pirmizrādi piedzīvoja 1926. gadā franču nedēļas ietvaros, savukārt komēdija ”Venēciešu nakts”²¹⁴ gadu vēlāk, par godu franču romantisma 100 gadu atceres svētkiem. No 17. gs. dramatiskās bagātības Elzas Stērstes tulkojumā uz skatuves tika uzvesta Moljēra komēdija ”Dons Žuans”^{215,216}.

Gandrīz visi darbi, ko Elza Stērste izvēlējās tulkot, latviešu lasītājiem iepriekš nebija pieejami. Tas liek secināt, ka Elza centās latviešu sabiedrībai dot ko jaunu, un arvien papildināt tulkoto darbu klāstu. Tas savukārt būtiski uzlaboja franču literatūras pieejamību latviešu lasītājam. Savukārt, Anna Žīgure atcerējās, ka Elza Stērste tulkoja vienīgi tos

²⁰⁹ Elza Triolē (*Elsa Triolet*, 1896-1970) – ”Roses à crédit” (1959)

²¹⁰ Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autore arhīvā

²¹¹ Artūrs Bērziņš (1882 - 1962) - publicists, teātra kritiķis

²¹² Alfrēds de Misē (*Alfred de Musset*, 1810 – 1857) – franču rakstnieks

²¹³ ”Les Caprices de Marianne” (1833)

²¹⁴ ”La Nuit vénitienne” (1830)

²¹⁵ ”Dom Juan ou Le Festin de pierre” (1665)

²¹⁶ RTMM ”*Atmiņu raksti (otrā daļa)*”. Stēr.R5/2, inv. nr. 98837. 93. lpp.

prozas darbus, ko pati nekad iepriekš nebija lasījusi, jo kā pati Elza sacīja: „Tad taču nebūtu interesanti”.²¹⁷

3.3. Elzas Stērstes darbība žurnālos ”Ritums” un ”Teātra Vēstnesis”

Pirmie raksti periodikā par franču literatūru un atsevišķiem rakstniekiem parādījās jau 19. gadsimta beigās. Patstāvīgus un īsti pamatīgus apcerējumus varēja lasīt par tādiem franču ģēnijiem, kā Dodē, Flobērs un Igo. Daudz latviešu presē tika apspriest Emils Zolā²¹⁸. 20. gadsimtā parādījās arī Aspazijas²¹⁹, Andreja Papardes²²⁰ u. c. rakstnieku apcerējumi. Arī Elza Stērste, bez jau pieminētā raksta par Bodlēra estētiku, vairākos mākslas žurnālos ir publicējusi savus apcerējumus. Žurnālam ”Teātra Vēstnesis”²²¹ Elza ir veltījusi vairākus rakstus par franču teātri 18. gadsimtā, savukārt žurnālam ”Ritums”²²² - erudīcijas bagātus apcerējumus par Korneiju²²³, Rasinu²²⁴ un Moljēru. Iesākumā bija paredzēts izdot antoloģiju, kurā ietilptu visi trīs lielie franču 17. gs. dramatiskie autori, tomēr šo monogrāfiju neizdevās izveidot.

1925. gada žurnāla ”Ritums” 5. un 6. numurā tika publicēts Elzas Stērstes apcerējums par Pjēru Korneiju. Apraksts tika iespiests uz 11 lappusēm, un tā bija pirmā reize, kad latviešu lasītājiem tika piedāvāts tik plašs raksts par šo rakstnieku. Elza Stērste lielāko uzmanību veltīja tieši Korneijam kā traģēdiju meistaram un franču klasiskā teātra tradīcijas dibinātājam. Lai parādītu Korneija ģenialitāti un klasiskā teātra atšķirīgās iezīmes, lasītājs tika iepazīstināts ar pirmajām franču traģēdijām, to rašanos, autoriem un ietekmju avotiem.

²¹⁷ Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014, glabājas autores arhīvā.

²¹⁸ Emīls Fransuā Zolā (*Émile François Zola*, 1840 - 1902) - franču rakstnieks

²¹⁹ Aspazija (īst. v. *Johanna Emīlija Lizete Rozenberga*, vēlāk *Elza Pliekšāne*, 1865 - 1943) - latviešu literāte un politiķe

²²⁰ Andrejs Pārarde (īst. v. *Mikēlis Valters*, 1874 - 1968) - jaunstrāvnīeks, jurists, politiķis, sabiedrīks darbinīeks, dzejnīeks un mākslas kritiķis

²²¹ ”Teātra Vēstnesis” – teātra žurnāls, iznāca 1920.–1938. gadā reizi mēnesī teātru sezonas laikā. Publicēja rakstus galvenokārt par Nacionālā teātra iestudējumiem, izrāžu programmas, lugu fragmentus, kā arī teātra vēstures materiālus.

²²² ”Ritums” – literatūras un mākslas žurnāls, iznāca 1921.–1926. gadā (10 numuru gadā). Publicēja dzejoļus, stāstus, noveles, lugas, romānu fragmentus, literatūrvēsturiskus materiālus, recenzijas.

²²³ Pjērs Korneijs (*Pierre Corneille*, 1606 - 1684) - franču dramaturgs.

²²⁴ Žans Rasīns (*Jean Rasin*, 1639 - 1699) – franču dramaturgs.

Runājot tieši par Pjēru Korneiju, Elza Stērste viņa biogrāfijai pieskārās visai maz, toties ar viņa daiļradi iepazīstināja plaši. Korneijs savu rakstnieka karjeru sāka ar komēdijām, tomēr šajā žanrā slavu viņam neizdevās iegūt. Tikai 1636. gadā, kad tika uzvesta viņa traģēdija "Sids"²²⁵, Korneijs sacēla nedzirdētu troksni un guva nebijušu slavu. Elza Stērste savā apcerējumā centās sniegt Korneija klasisko traģēdiju analīzi. Tika uzskaitīti Korneija darbi un nedaudz izklāstīts to sižets. Kā vienojošo visiem darbiem Elza minēja vēstures klātbūtni. Korneijs vēsturi pārnesa uz tagadni, arī visi personāži ir vēsturiskas personas. Tāpat kā vienojošo, Elza Stērste, atzīmēja politikas klātbūtni Korneija traģēdijās. Elza rakstīja: „Politika ar savām intrigām un godkārtību tuvina senos laikus tagadējiem. Tie politiskie principi, kuri vada Korneija vēsturiskās personas, visos laikos ir tie paši, tamdēļ vēl tagad ar interesi varam Korneija lugās iedzīvoties.” Runājot par personāžiem - visu raksturu pamatā stāv cilvēcīgā griba, kura attīsta lugas darbību. Elza saskatīja, ka tikai lieliem raksturiem Korneijs iedvēš gribu uz varu un valdīšanu, sievietes dabā viņš visbiežāk atrod zemākas kaislības, no kurām atriebība piemīt gandrīz visām viņa varonēm. Korneija traģēdijas nav pārslogotas ar daudziem personāžiem un blakus tēliem. Kā Elza Stērste novēroja: „Arvienu vairāk viņš atraisās no nevajadzīgām blakus personām un patur tikai dramatiskai darbībai visnepieciešamākos elementus. Dzejnieks arvien tiecas pēc vienības, loģikas un kārtības, un taisni viņa labākie darbi ir visvienkāršākie.”²²⁶ Tieši Korneijs ar savu klasisko traģēdiju ievadīja nākamo lielo dramaturgu – Rasinu.²²⁷

Apcerējums par Žanu Rasinu arī tika publicēts 1925. gadā žurnālā "Ritums", un tāpat bija pirmais publicējums, kurš latviešu valodā sniedza tik bagātīgu informāciju un pat vairāk - 14 lappuses – salīdzinot ar aprakstu par Pjēru Korneiju. Tā kā Rasina daiļrades sākumā klasiskā traģēdija jau pastāvēja, Elza Stērste šajā apcerējumā vairs necentās iepazīstināt lasītājus ar šo žanru un tā rašanās apstākļiem. Rakstā par Rasinu, Elza Stērste pievērsās viņa biogrāfijai un noteicošajiem faktoriem, kas novirzīja Rasinu tieši uz rakstniecību. Tāpat Elza centās parādīt kopīgās iezīmes, kuras bija sastopamas Rasina un Korneija daiļradē, kā arī viņu atšķirīgos uzskatus. Korneijam nebija laika veidot un izsmalcināt, kamēr viņš ar pirmatnēju sparū lauza vecās tradīcijas vaļņus. Šī loma pieder Rasinam, kurš no Korneija saņēma bagātīgu mantojumu. Kā rakstīja Elza Stērste: „Rasins

²²⁵ "Le Cid" (1637)

²²⁶ Stērste, Elza. Pjers Korneijs. *Ritums*. Nr. 6, 1925, 1. jūnijs. 444. lpp.

²²⁷ Stērste, Elza. Pjers Korneijs. *Ritums*. Nr. 5, Nr. 6, 1925.

neko nav grozījis no tiem stingriem pamatiem, uz kuriem klasisko traģēdiju lielais Korneijs bij cēlis, viņš tikai ir noskaidrojis formālo pusi un ar apbrīnojamu mākslinieka taktu nolīdzinājis pārāk asās šķautnes.”²²⁸

Pirmās Rasina traģēdijas tapa tiešā Korneija iespaidā, bet ar ”Andromaku”²²⁹, tapa skaidrs, ka Korneija laikmets bija beidzies un radies cits, kura centrā stāvēja pats Saules karalis. Šai Rasina traģēdijai Elza veltīja vairākas lappuses, jo tajā, kā rakstīja E. Stērste, jau pilnā mērā parādījās Rasina ģeniālās īpatnības. Ar savu apburošo personu un eleganci viņš bija kā radīts galma sabiedrībai. Salīdzinot Korneija un Rasina traģēdijas, Elza secināja, ka vienojošais abiem dzejniekiem bija uz grieķu un romiešu senatnes dibinātā traģēdijas izpratne. Rasins tāpat kā Korneijs, bieži izvēlējās vēsturisku ietēru, lai simbolizētu sava laikmeta parādības. Tomēr Rasina mākslā šī grieķu un romiešu tradīcija izpaudās arī citādi. Rasins bija kaislību dzejnieks, un viņa traģēdija bija kaislību traģēdija, kurā bieži vien mīlestība bija galvenais virzītājspēks. Savukārt mīlestības tēma Korneija darbos nekad nebija pirmā plānā.

Analizējot Rasina darbu sižetus, Elza secināja, ka tie ir ļoti dažādi, gan vēsturiski, gan reliģiski. Mīlestība ir Rasina traģēdijas galvenais nervs. Neviens franču dzejnieks līdz tam neprata ienest tik bagātīgas nokrāsas mīlestības tēlojamā kā Rasins. Kā Korneijs savās sievietēs ir galveno ļauno īpašību saskatījis atriebībā, tā Rasins to redz greizsirdībā. Tā kā jūtu dzīve pieder vairāk sievietei, tad viņa arī valda Rasina traģēdijā. Elza centās raksturot arī sieviešu tipus Rasina traģēdijās, viņa dzejas stilu. Viņa tāpat sniedza ieskatu vairākās viņa traģēdijās – ”Britanika”²³⁰, ”Berenice”²³¹, ”Ifigēnija”²³², ”Fedra”²³³, ”Estene”²³⁴ un ”Atālija”²³⁵. Lasītājs tika iepazīstināts ar šo darbu rašanās laiku un vietu, par tiem vēltītajām atsauksmēm un kritiku.²³⁶ Elza Stērste atzina: „No trim lielajiem 17. gs. franču

²²⁸ Stērste, Elza. Žans Rasins. *Ritums*. Nr. 6, 1925, 1.jūnijs. 431. lpp.

²²⁹ ”Andromaque” (1667).

²³⁰ ”Britannicus” (1669).

²³¹ ”Bérénice” (1670).

²³² ”Iphigénie” (1674).

²³³ ”Phèdre” (1677).

²³⁴ ”Esther” (1689).

²³⁵ ”Athalie” (1691).

²³⁶ Stērste, Elza. Žans Rasins. *Ritums*. Nr. 6, Nr. 7, 1925.

klasicisma korifejiem Rasins ir vispilnīgākais mākslinieks un viņa dzejiskā vīzija ir tik daudzkrāsaina, ka reti kāds ar viņu spēj mēroties.”²³⁷

Atšķirībā no Pjēra Korneija un Žana Rasina, Moljērs latviešu presē jau bija apspriests vēl pirms Elzas Stērstes. Plašu aprakstu par šo dramaturgu 1921. gadā sniedza publicists Kārlis Freibergs, savukārt gadu vēlāk, par godu Moljēra 300 dzimšanas dienai, gandrīz katrs laikraksts un žurnāls centās sabiedrību iepazīstināt ar šo lielo komēdiju meistarū. Elzas Stērstes apcerējums par Moljēru tika publicēts trīs daļās - pirmā daļa parādījās 1925. gada žurnāla "Ritums" decembra numurā, abas pārējās attiecīgi 1926. gada janvāra un februāra numurā. Lai gan Elza šoreiz nebija pirmā, tomēr 19 lappuses garais apraksts noteikti bija vispilnīgākais no līdz šim publicētajiem rakstiem par Moljēru. Kārlis Freibergs savā apcerējumā sniedza lasītājiem Moljēra dzīves gājumu un nedaudz iepazīstināja ar viņa komēdijām. Divas no tām - "Tartifs"²³⁸ un "Skapēna nedarbi"²³⁹, tika aprakstītas plašāk. Izvēlētas tika tieši šīs divas komēdijas, jo tās bija paredzēts uzvests uz Nacionālā teātra skatuves par godu Moljēra piemiņas svētkiem.

No 1922. gadā publicētajiem rakstiem par Moljēru, Voldemāra Damberga veikums bija vispamatīgākais. Savā rakstā, bez biogrāfijas un literārās darbības, viņš pieskārs arī pie tā laika dramatiskās mākslas vispār. Tajā laikā vēl bija valdoši uz grieķu traģēdijas un komēdijas pamatotie un no Aristoteļa teorētiski formulētie, tā saucamie, klasiskās drāmas triju — laika, vietas un darbības — vienību likumi. Tas nozīmēja, ka traģēdijas vai komēdijas darbībai bija jānorisinās 24 stundu laikā, darbības vieta nedrīkstēja tikt mainīta un traģēdijas vai komēdijas darbības vadošajai līnijai bija jābūt vienai. V. Dambergs salīdzinot Korneija un Moljēra daiļradi, centās noteikt vai šie dramaturgi ievēroja klasiskās drāmas likumus un kā atšķīrās šo likumu pielietojums viņu darbībā. Tāpat savā apcerējumā Dambergs pievērsa uzmanību Moljēra komēdiju formām. Kā secināja V. Dambergs, Moljērs lika pamatus modernajai drāmai, kura stāv vidū starp komēdiju un traģēdiju, bet kurai nav nekā kopīga ar traģikomēdiju, un kopā ar Lulli²⁴⁰, Moljērs izveidoja tādu komēdijas formu kā komēdijas-balets.²⁴¹

²³⁷ Stērste, Elza. Žans Rasins. *Brīvā Zeme*. Nr. 292, 1939, 23. decembris. 9. lpp.

²³⁸ "Tartuffe" (1664).

²³⁹ "Les Fourberies de Scapin" (1671).

²⁴⁰ Žans Batists Lulli (*Jean-Baptiste Lully*, 1632 - 1687) - itāļu izcelsmes franču vijolnieks

²⁴¹ Dambergs, Voldemārs. Moljērs. *Ritums*. Nr. 1, 1922, 1. Janvāris. 42.-54. lpp.

Lai gan Elzai Stērstei, veidojot rakstu par Moljēru, bija pieejama plaša informācija pateicoties viņas priekšgājējiem, viņa tomēr izvēlējās veidot savu pētījumu un rakstā pievērst uzmanību tām detaļām, kuras vēl nebija tik plaši apspriestas. Elza savu apcerējumu veltīja vairāk tieši analizējot Moljēra komēdijas. Pirmais, ko viņa izpētīja bija Moljēra ietekmju avoti. Elza Stērste rakstīja: „Viņa ziņkārīgais prāts ir smēlies no visa, ko līdz šim bij devusi spāniešu, itāliešu un franču literatūra, nemaz nerunājot par pamatīgām klasiķu studijām Klermonas koledžā. Viņš manīgi ir klausījies vecā stāstā, kas nāk no pagātnes, lai to izmantotu sava darbā. Un kas tās bij par skaņām! Iz viduslaikiem un iz Renesanses skanēja jautrie galliskie smieklī, kuri lika atcerēties senos farsus, muļķības un moralitātes.”²⁴² Kā secināja Elza, Moljēram izdevās franču komēdiju padarīt stingri nacionālu un novest to no aristokrātiskā pjedestāla, kurā to bija pacēlusi tradīcija. Bija jānāk Moljēram, lai atgādinātu, ka komēdija nāk no tā paša pirmavota kā traģēdija un viņām abām ir vienādas tiesības.

Savā apcerējumā Elza Stērste pievērsa lielu uzmanību arī Moljēra dzīvei karaļa galmā – rakstīja par karalim veltītajām izrādēm, to atsauksmēm un uzsvēra to atšķirību no Moljēra spožākajiem darbiem kā ”Dons Žuans”, ”Tartifs”. Elzas Stērstes rakstā varēja izlasīt gandrīz katras Moljēra komēdijas analīzi - gan iekļauto tēlu, gan galveno tēmu, gan rašanās apstākļu, gan gūto panākumu ziņā. Atšķirībā no Voldemāra Damberga, kurš uzskatīja, ka Moljērs pieturējās pie klasiskās drāmas likumiem, Elza secināja, ka Moljērs mākslā ir brīvs, viņš nerespektē likumus, kas ierobežo māksliniecisku individualitāti.²⁴³ Kā rakstīja Elza: „Aristokrāta vārds Moljēra komēdijā atskan vietā un nevietā, un mēs zinām, ka viņa acīs tas vairs nebauda to pietāti, ar kādu uz to lūkojās viņa priekšgājēji.”²⁴⁴

Tā Elza Stērste iezīmēja 17. gadsimtu ar tā laika lielākajiem dramaturgiem. Nu bija pienācis laiks iepazīstināt lasītājus ar 18. gadsimtu. Žurnālā ”Teātra Vēstnesis” tika publicēti sērijveida raksti par 18. gadsimta franču teātri. Pirmais apcerējums parādījās 1932. gada 1. novembrī, kam nākamajos mēnešus sekoja vēl trīs raksti. Lai gan jau agrāk presē var atrast rakstus saistībā ar franču teātri - 1922. gadā žurnālā ”Latvis” tika publicēts raksts par teātra iekārtu Moljēra laikos un 1929. gadā Lilija Brante²⁴⁵ veica pētījumu par franču sievieti 18. gadsimta skatuves mākslā – tomēr 18. gadsimta franču teātri aptverošs

²⁴² Stērste, Elza. Moljērs. *Ritums*. Nr. 1, 1926, 1.janvāris. 54. lpp.

²⁴³ Stērste, Elza. Moljērs. *Ritums*. Nr. 10, 1925. Nr. 1, Nr. 2, 1926.

²⁴⁴ Stērste, Elza. Moljērs. *Ritums*. Nr. 2, 1926, 1.februāris. 115. lpp.

²⁴⁵ Lilija Brants-Pārupe (ap 1900 - ?) - sabiedriskā darbiniece, žurnāla ”Latviete” redaktore.

apcerējums presē pirms Elza Stērstes nav atrodams. Elza ar šo rakstu centās lasītājus iepazīstināt ar tā laika teātriem un to darbību. 18. gadsimtā Francijā pastāvēja vairāki teātri — Liriskais teātris, *Comedie francaise*²⁴⁶teātris, Burgoņas nama teātris, kurā bija izvietojusies itāliešu komēdija, kā arī opera. Elza rakstīja par šo teātru atrašanās vietām, to maiņām. Viņa iepazīstināja ar 18. gadsimta Parīzi, ar tās sabiedrību. Viņas darbos liela uzmanība tika veltīta tieši teātra publikai, kura lielākoties sastāvēja no aristokrātijas, jo arī lugu izvēle no skatītāja prasīja zināmu kultūru. Elza rakstīja: „Korneiju atrod garlaicīgu un ģeniālais Moljērs šai izsmalcinātākai publikai ir par rupju.”²⁴⁷ 18. gs. teātris izcēlās īpaši ar jūtu tēlojumu. No lugas vairs neprasīja, lai tā pamāca, bet lai ietekmē jūtu pasauli, tādēļ tas ieguva nosaukumu sievietes gadsimts.²⁴⁸

Šie apcerējumi prasīja ilgstošu un ieejošu darbu, tomēr rezultāts tika novērtēts. Elza sniedza priekšlasījumus Franču licejā un par Moljēru runāja Nacionālajā teātrī. Arī Latvju franču tuvināšanās biedrība rīkoja priekšlasījumu ciklu par franču klasisko rakstniecību, kurā Elza varēja iepazīstināt klausītājus ar savu veikumu.

²⁴⁶ *Comedie française* – Franču komēdijas teātris, senākais Nacionālais teātris Eiropā.

²⁴⁷ Stērste, Elza. Franču teātris XVIII. gadsimtenī. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 5, 1933, 1.janvāris. 8. lpp.

²⁴⁸ Stērste, Elza. Franču teātris XVIII. gadsimtenī. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 3, Nr. 4, 1932. Nr. 5, Nr. 6, 1933

NOBEIGUMS

Pētījumā iegūtā informācija man atklāja daudz jauna un lika dziļāk ieskatīties rakstnieces un tulkotājas – Elzas Stērstes dzīvē un daiļradē. Lai gan viņas dzīves gājumu jau biju iepazinusi rakstot kursa darbus, tomēr ar šī darba palīdzību es uzzināju jaunas šīs rakstnieces daiļrades šķautnes un jaunus faktus par viņas ieguldījumu starpkultūru sakaru stiprināšanā un popularizēšanā. Pētījuma gaita man sniedza arī vispārēju ieskatu franču kultūras popularizēšanā 19. gadsimtā, kā arī, nenoliedzami, ar šī darba palīdzību es varēju dziļāk ieskatīties trīs dažādu vēstures periodu politiskajā situācijā Latvijā. Kaut arī dažādo politisko varu politika un tās izpausmes man nebija svešas, tomēr caur Elzas Stērstes personību es apskatīju tā laika notikumus un varas ideoloģiju caur viņas skata punkta, kas ļāva man izprast visas norises personiskāk.

Visinteresantāk, lai gan brīžiem emocionāli nogurdinoši, likās veidot Elzas Stērstes dzīves gājuma aprakstu, tai skaitā pētīt viņas tuvinieku biogrāfijas. Ikvienam tā laika literātam vai sabiedrībā zināmai personai dzīve ir nesusi dažādus šķēršļus, sagādājusi prieka mirkļus, daudz devusi un ņēmusi. Man šķita aizraujoši apskatīt šo cilvēkus, salīdzināt viņu dzīves ceļus, saskatīt atšķirības un piefiksēt kopīgo. Lai gan jāsaka, kā jau izglītotiem un radošiem cilvēkiem, atrast kopīgās iezīmes man nesagādāja problēmas.

Nenoliedzami grūtāk man bija pētīt Elzas Stērstes ieguldījumu latviešu un franču kultūru tuvināšanā. Izaicinājumu jau vien sagādāja izpētīt daudzās sfēras, kurās rakstniece ir darbojusies un secināt ar kādiem paņēmieniem viņa panāca franču kultūras atpazīstamību Latvijā. Tomēr piefiksēt, kas Elzas Stērstes izpildījumā parādījās pirmo reizi, sagādāja man lielu izaicinājumu.

Savukārt visgrūtākais bija tieši atrast liecības par franču kultūru 19. gadsimta Latvijā. Noderīga informācija par šo laika posmu ir ļoti maz atrodama, īpaši saistībā ar franču kultūru. Vienīgais pieejamais materiāls, kas sniedz liecības par franču kultūras līdzpastāvēšanu šajā laikā ir Āronu Matīsa sastādītais "Latviešu tulkotās baletistikas rādītājs". Lai gan tajā ir atrodama ļoti noderīga informācija, grūtības man sagādāja tas, kas darbs ir sarakstīts vecajā drukā, kas lasīšanu padarīja ļoti laikietilpīgu.

Veicot šo pētījumu vēlreiz pārliecinājos, cik liela nozīme ir Elzai Stērstei gan franču kultūras, gan vispārējā kultūras līmeņa celšanā Latvijā. Viņas interese un mīlestība pret Franciju, lielā mērā noteica Latvijas izaugsmi visās kultūras jomās. Elza Stērste ar savu darbu deva iespēju cilvēkiem ieskatīties franču kultūras sasniegumos, ieraudzīt citādo un caur to attīstīt Latvijas kultūru.

KOPSAVILKUMS

Analizējot atstātās liecības un pieejamos literāros avotus, novēroju, ka saskarsme ar franču kultūru aizsākusies krietni pirms Elzas Stērstes ienākšanas latviešu literatūrā. Sadarbība starp šīm valstīm norisinājās jau viduslaikos, tomēr pirmā saskarsme ar franču kultūras vērtībām Latvijā notika vien 18./19. gadsimtā. Šajā laikā skolās kā vienu no mācību priekšmetiem sāka pasniegt franču valodu, koncertos varēja dzirdēt franču komponistu skaņdarbus un grāmatnīcās iegādāties latviski izdotus franču autoru darbus. Tomēr veicot šo pētījumu, nācās secināt, ka ņemot vērā divu lielvaru - vācu un krievu – dominēšanu, franču kultūra Latvijā 19. gadsimtā popularizēta tika salīdzinoši maz un visai nekvalitatīvi. Situācija mainījās vien tad, kad sāka veidoties jaunā latviešu nācija, bet īpaši tad, kad 1918. gadā izveidojās neatkarīga Latvijas valsts.

Latvijas Republikas laikā tika dota vienreizēja iespēja iegūt izglītību, izpratni par kultūru un mākslu lielākajās Rietumeiropas pilsētās. Lai gan no pastāvošās iekārtas puses nevienam netika liegta šī iespēja, tomēr, tāpat kā šodien lai ceļotu, arī tajā laikā bija nepieciešams materiālais nodrošinājums. Elza Stērste bija dzimusi un augusi pārticīgā latviešu ģimenē, kurā izglītība un kultūra tika ļoti augstu vērtēta. Šī garīgā vide, kurā viņa jau no mazotnes dzīvoja un materiālie apstākļi, kas sekmēja labas izglītības iegūšanu, sniedza iespēju studēt Sorbonnas Universitātē Parīzē. Tieši dzīvojot Parīzē Elza Stērste sāka intensīvi aizrauties ar franču kultūru un tuvināt to Latvijai.

Kā Elza Stērste popularizēja franču kultūru latvijā?

Svarīgi jaunas kultūras ienākšanā ir jaunās valodas apguve iespējas. Arī Elza Stērste to apzinājās un iesāka franču kultūras popularizēšanu Latvijā, kā franču valodas skolotāja.

Tāpat nozīmīga bija arī Elzas stērstes darbība Latviešu – franču tuvināšanas biedrībā, kur viņa pildīja sekretāres pienākumus. Biedrības mērķis bija iepazīstināt latviešu sabiedrību ar redzamākajiem franču kultūras pārstāvjiem un viņu darbiem. Elza Stērste šajā biedrībā bija aktīva, rīkoja vairākus kultūras pasākumus. Tajā pašā laikā biedrībai, tai skaitā Elzai Stērstei, bija svarīga loma Franču liceja izveidē, kas līdz mūsdienām ir saglabājusies kā vienīgā vispārējās mācības iestāde ar padziļinātu franču valodas apguvi.

Visnozīmīgākais kultūru tuvināšanas veids ir tulkojumi un Elza Stērste šajā jomā devusi vislielāko ieguldījumu. Lai gan jau pirms Elzas Stērstes bija pieejami vairāki franču autoru darbu tulkojumi, Elza necentās atkārtoties un tulkoja tos darbus, kas latviešu lasītājam vēl bija sveši. Elza Stērste centās latviešu sabiedrībai dot ko jaunu, un arvien

papildināt tulkoto darbu klāstu. Jāatzīst arī, ka Elzas Stērstes tulkojumi bija daudz kvalitatīvāki nekā līdz šim bija pieredzēts, jo tie tika tulkoti no oriģinālvalodas.

Visbeidzot jāmin arī Elzas Stērstes publikācijas presē, kurās Elza sniedza ieskatu zināmāko franču dramaturgu – Moljēra, Korneija, Rasina – dzīvē un daiļradē, kā arī iepazīstināja ar 18. gadsimta franču teātri. Jāsaka gan, ka pirmie raksti periodikā par franču literatūru un atsevišķiem rakstniekiem parādījās jau 19. gadsimta beigās, tai skaitā bija pieejami raksti par Moljēru. Tomēr Elzas Stērstes apcerējumi bija visplašākie un tajos tika pievērsta uzmanība tām detaļām, kuras vēl nebija tik plaši apspriestas.

IZMANTOTO AVOTU UN LITERATŪRAS SARAKSTS

Avoti

1. RTMM (Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs). *Elzas Stērstes autobiogrāfisks apcerējums "Atmiņu raksti"*, Stēr.R5/1, inv. nr. 90489, 1.-129.lpp.
2. RTMM (Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs). *Elzas Stērstes autobiogrāfisks apcerējums "Atmiņu raksti (otrā daļa)"*. Stēr.R5/2, inv. nr. 98837, 1.-166.lpp.
3. RTMM (Rakstniecības, teātra un mūzikas muzejs). *E. Stērstes pieraksti par savu dramaturģiju 1965.g.* Stēr.R4/17, inv. nr. 457286, 1.lpp.
4. Stērste, Elza. *Atmiņas*. Sak. Anna Žīgure. 1991
5. Stērste, Elza. Pjers Korneijs. *Ritums*. Nr. 5, 1925, 1.maijs
6. Stērste, Elza. Pjers Korneijs. *Ritums*. Nr. 6, 1925, 1.jūnijs
7. Stērste, Elza. Žans Rasins. *Ritums*. Nr. 6, 1925, 1.jūnijs
8. Stērste, Elza. Žans Rasins. *Ritums*. Nr. 7, 1925, 1.jūlijs
9. Stērste, Elza. Moljērs. *Ritums*. Nr. 10, 1925, 1.decembris
10. Stērste, Elza. Moljērs. *Ritums*. Nr. 1, 1926, 1.janvāris
11. Stērste, Elza. Moljērs. *Ritums*. Nr. 2, 1926, 1.februāris
12. Stērste, Elza. Franču teātris XVIII. gadsimtenī. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 3, 1932, 1.novembris
13. Stērste, Elza. Franču teātris XVIII. gadsimtenī. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 4, 1932, 1.decembris
14. Stērste, Elza. Franču teātris XVIII. gadsimtenī. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 5, 1933, 1.janvāris
15. Stērste, Elza. Franču teātris XVIII. gadsimtenī. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 6, 1933, 1.februāris
16. Stērste, Elza. Žans Rasins. *Brīvā Zeme*. Nr. 292, 1939, 23. decembris. 9.lpp.
17. Stērste, Elza; Jānis Akuraters; Edvarts Virza. *Parīzes Noburtie*. Rīga: Jumava, 2013.

Literatūra

18. Baumanis, A. Kritika. Franču renesanses lirika, Ed. Virdzas atdz. *Latvju Grāmata*. Nr. 1, 1931, 1. februāris.
19. Berķis, Aleksandrs. Hercoga Jēkaba ārpolitika. *Latviešu humanitāro zinātņu asociācijas Rakstu krāj. II*. Ņujorka, 1963.
20. Bērsons, Ilgonis. *Deviņi likteņi*. Rīga: Signe, 2001

21. Dambergs, Voldemārs. Moljērs. *Ritums*. Nr. 1, 1922, 1. janvāris. 42.-45.lpp.
22. Edvarta Virzas dzīves gaitas. *Rīts*. Nr.61, 1940, 2. marts. 10.lpp.
23. Ērmanis, Pēteris. Tālumā mirušos atceroties. *Laiks*. Nr.47, 1959, 13. jūnijs. 3.lpp.
24. Freibergs, Kārlis. Moljērs. *Teātra Vēstnesis*. Nr. 5, 1921, 1. janvāris. 1.-3.lpp.
25. Fridrihsons, Kurts; Gundega Repše. *Mala. Tā rakstīja Fridrihsons*. Dienas Grāmata, 2010
26. Geile-Sīpolniece, Inta. Kas bija "franču grupa". *Karogs*. 2001. decembris, 8.-13.lpp.
27. Grāvīte-Plukše, Elza. Elzas Stērstes dzeja. *Izglītības Ministrijas Mēnešraksts*.Nr. 3, 1935, 1. marts. 228.-242.lpp.
28. Johansons, Andrejs. Trimdas karalis Jelgavā. Grām.: *Pakavu dunoņa*. Esejas. Rīga, 1994, 165.–190. lpp.
29. Kadilis, Jānis. Franču ietekme mūsu literatūrā. *Rīts*. Nr. 296, 1935, 27. oktobris. 5.lpp.
30. Kleins, Armīns. *Kultūrpolitika*. No vācu val. tulk. U. Sedleniece. Rīga: Jāņa Rozes apgāds, 2008.
31. Krauze, Andris. *Latvija – Francija. Douce France*. Rīga:Laika grāmata, 2009
32. *Latviešu literatūras vēsture: 2.sējums*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1999
33. *Latviešu rakstnieku portreti. Pozitīvisti*. Rīga: Zinātne, 2002
34. Liepiņš, Jānis. *Cildenās dāmas*. Rīga: Preses nams, 1994
35. Polis, Jānis. *Pie tēvu zemes dārgās*. Rīga: Kultūras biedrība "Harmonija", 2000.
36. Radovics, Ainārs. *Napoleona karspēks Latvijā*. Rīga: Stāsti un Romāni, 2008.
37. Rozeniece, Aina. Atskats laikā. *Latvijas Vēstnesis*. 2005. 9.februāris.
38. Stepermanis, Marģers. Francijas interese par Rīgu Luija XIV valdīšanas pēdējā posmā. *Senatne un Māksla*. 1936, Nr. 3, 44.–51. lpp
39. Strēlerte, Veronika. Elza Stērste un Naurēnu Elza. *Jaunā Gaita*.Nr. 165, 1987, decembris
40. Štrāle, Aina. Elzas Stērstes dzejas cenzūra: triju kritiķu viedoklis. *Bibliotēku pasaule*.Nr. 49, 2010
41. Stud. Ks. Studentu organizācijas. *Students*. Nr. 16, 1926, 4. februāris. 4.lpp.
42. *Valsts kultūrpolitikas vadlīnijas 2006.–2015. gadam. Nacionāla valsts*. Rīga: Latvijas Republikas Kultūras ministrija, 2006.
43. Vāvere, Vera (atb. Red.). *Latviešu un Rietumeiropas literatūra (literārie sakari)*. Rīga: Zinātne, 1971

44. Vētra, Mariss. *Rīga Toreiz. Atmiņas*. Rīga: Grāmatu Draugs, 1955
45. Vīksne, Rudīte; Kārlis Kangeris. *No NKVD līdz KGB. Politiskās prāvas Latvijā: 1940 – 1986. Noziegumos pret padomju valsti apsūdzēto Latvijas iedzīvotāju rādītājs*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds, 1999
46. Virza, Edvarts. *Raksti, 3. sējums: Brieduma laika dzeja*. Rīga: Zinātne, 2009
47. Virza, Edvarts. *Raksti, 5. sējums: Tulkotā franču dzeja*. Rīga: Zinātne, 2013
48. Zanders, Ojārs. Eiropas kultūru ar latvisko vienojot. *Brīvā Latvija*. Nr. 13, 2005, 26. marts – 1. aprīlis. 6.lpp.
49. Zālītis, Jānis. Pasaule uz spārna jeb Grāmatu draugs Helmars Rudzītis. *Laiks*. Nr. 47, 2004, 27. novembris. 5.lpp.
50. Zeile, Pēteris. Johans Gotfrīds Herders – domātājs, humānists, latviešu draugs. Grām.: Johans Gotfrīds Herders. *Darbu izlase*. Rīga: Zvaigzne ABC, 1995, 5.–50. lpp.
51. Žīgure, Anna. Elza Stēste – dzejniece un tulkotāja. Grām.: Cimdiņa, Ausma (sast.). *100 Latvijas sievietes kultūrā un politikā*. Latvijas Universitāte, 2008, 420.–425. lpp.
52. Žīgure, Anna. Intervija I. Sprinķei. 03.04.2014.
53. Žīgure, Anna. *Marselīne. Elza Stērste. Dzīves dzeja*. Rīga: Jumava, 2005
- Elektroniskie resursi
54. Ivāns, Gunārs. Gunāra Ivāna atmiņas. *Kurzemes rajona politiski represēto klubs*. Dzīves stāsti. Peejams: <http://www.politiskirepresetie.lv/?id=40&r=Gun%C4%81ra%20Iv%C4%81na%20atmi%C5%86as>
55. Marta Grimma. *Valmieras integrētā bibliotēka*. Mēs piedāvājam. Rajona literāti. Pieejams: <http://www.biblioteka.valmiera.lv/lat/piedavajam/literati/104>

ANNOTATION

The title of the research paper is “The contribution of Elza Stērste on promoting French culture in Latvia”.

As the title indicates, it is a research about a writer and translator, Elza Stērste, her life and actions, which brought closer French culture to Latvia. The work also includes an insight in farther history to see what was done in this field until 20th century.

The main purpose of the research paper is by analyzing the evidences left, literary sources available, clarify, how French culture was promoting in Latvia, what were the reasons why Elza Stērste got in to French culture, in which fields of culture most vividly manifested this love for French culture, and why it is necessary to remember these efforts, given by Elza Stērste, to promote French culture in Latvia.

To analyze and accurately summarize the information gathered, the author developed the research question: how this promotion of French culture became apparent before Elza Stērste and what, exactly, Elza Stērste has left as her legacy in promoting French culture in Latvia.

Attention is focused on promotion of French culture before the 20th century, sources of inspiration in the life of Elza Stērste and the directions she went with the promotion of French culture.

The research paper has three main chapters: introduction, conclusion, summary and several appendices.

The result indicates that the promotion of French culture was present in the 18th century, but it became more obvious in the 19th century. In few schools, it was possible to learn the French language, in concerts Latvians had the possibility to hear French composers and in the bookstores, there were translations of the books made by French authors. But just with the acquisition of independence, which gave the opportunity to travel and gain education in Western Europe and thus to learn foreign languages and to explore other cultures, including French, the promotion of French culture reached the highest level, for that we have to thank Elza Stērste.

In conclusion, the author thinks that Elza Stērste is one of the most important persons in the history of Latvia. She did a tremendous job by promoting French culture in Latvia and also as a poet she is irreplaceable.

L'ANNOTATION

Le titre de ce travail est «La contribution de Elza Stērste sur la promotion de la culture française en Lettonie» (*The contribution of Elza Stērste on promoting French culture in Latvia*).

Comme le titre montre, c'est la recherche sur l'écrivaine et la traductrice, Elza Stērste, sur sa vie et ses actions, qui rapprochent la culture française à la Lettonie. Ce travail prévoit aussi un aperçu de l'histoire plus loin, pour voir ce qui a été fait dans ce domaine jusqu'à 20e siècle.

Le but principal de la recherche est, en analysant les preuves laissées, les sources littéraires disponibles, inférer comment la culture française a été popularisé en Lettonie, quelles étaient les raisons pour lesquelles Elza Stērste a commencé de regarder à la culture française, dans quels domaines de culture l'amour pour la culture française a manifesté le plus clairement, et pourquoi est-il nécessaire de rappeler ces efforts de Elza Stērste à promouvoir la culture française en Lettonie.

Afin d'analyser et résumer fidèlement les informations recueillies, l'auteur a posé la question de recherche: Comment la promotion de la culture française est apparue avant Elza Stērste et quoi, exactement, Elza Stērste a laissé comme son héritage dans la promotion de la culture française en Lettonie?

L'attention est portée sur la promotion de la culture française avant le 20 e siècle, sur les sources d'inspiration dans la vie de Elza Stērste et sur les directions différents où il est possible de voir la promotion de la culture française.

La recherche est composée de trois chapitres principaux-de l'introduction, de la conclusion et de plusieurs suppléments.

Le résultat indique que la promotion de la culture française était présente au 18ème siècle, mais elle est devenue plus évidente au 19e siècle. Dans quelques écoles, il a été possible d'apprendre la langue française, dans des concerts les Lettons ont eu la possibilité d'entendre des compositeurs français et dans les librairies, il y avait des traductions des livres faits par des auteurs français. Mais seulement avec l'acquisition de l'indépendance, qui a donné l'occasion d'acquérir l'éducation en Europe de l'Ouest, la promotion de la culture française atteint le plus haut niveau.

En conclusion, l'auteur a conclu que Elza Stērste est l'un des personnes les plus importantes de l'histoire de la Lettonie. Elle a fait un travail formidable en faisant la promotion de la culture française en Lettonie.

PIELIKUMS

Intervija ar Annu Žīguri:

03.04.2014

Elza Stērste auga izglītotā latviešu ģimenē. Gan Elzas tēvs, gan māte prata vairākas valodas, tai skaitā franču. Vai ir pamatoti uzskatīt, ka Elzas vecāki bija tie, kas pievērsa Elzu tieši franču kultūrai?

Nē, es domāju, ka drīzāk tā bijusi Pēterburgas ietekme, pamanot uz Nevas prospekta skatlogā Monas Līzas portretu. Kaut Jelgavā viņa tiešām bija mācījusies franču valodu. Savās atmiņās Stērste, aprakstot brīdi, kad Pēterburgā izdomāja braukt uz Parīzi (rokas nerva iekaisuma dēļ nevarēja turpināt studijas konservatorijā), raksta: "Franciski runāju brīvi, bet tā nebija valoda, ko tauta runā." Gadu nostudējusi, viņa konstatēja, ka franču valodu runā kā francūži.

Vai var apgalvot, ka Elzas Stērstes pieķeršanos franču kultūrai ietekmēja sociālpolitiskā situācija Latvijā 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā?

Es domāju, ka nē. Savulaik Stērste gribēja bēgt no Jelgavas, kur viņu visi pazina. Viņa sapņoja, ka varēs būt „anonīma” Pēterburgā. Francija bija vairāk kā vīzija, sapnis. Francijas ietekmi kultūrpolitiskā nozīmē Latvijā uzsvēra nedaudz vēlāk, tūlīt pēc neatkarības pasludināšanas.

Tieši Sorbonnas Universitātē aizsākās intensīva aizraušanās ar franču kultūru un literatūru. Elza saprata, ka Francija ir otra viņas dzimtene. Ja nebūtu jāatgriežas Latvijā palīdzēt vecākiem, vai Elza būtu palikusi uz dzīvi Francijā?

Domāju, ka Stērste nebūtu palikusi Francijā, bet varbūt aizstāvējusi kādu grādu gan. Francija tiešām bija kā garīgā dzimtene. Viņai tur bijušas kādas aizraušanās, par vienu viņa stāsta savā novelē "Divas pasaules" (Satikšanās. Liesma, 1986), kuras darbība risinās mežā Parīzes tuvumā. Citas var minēt pēc dzejoļiem. Mūža nogalē gan viņa būtu braukusi (vismaz ciemos) uz Franciju pie draudzenes Aijas Bertrānes, bet padomju vara invalīdus nelaida projām no valsts.

Atgriezusies Latvijā Elza divus gadus strādāja par franču valodas skolotāju Rīgas pilsētas 2. vidusskolā. Vai ir zināms kāds skolēns, kurš Elzas Stērstes ietekmē vēlāk pievērsās franču kultūrai, vai kuram turpmākajā karjerā noderēja pie Elzas iegūtās zināšanas?

To es nemāku pateikt, bet viņa pati raksta tā: ”No maniem tā laika valodas skolēniem ir iznākuši daži nopietni mākslas, medicīnas un citi darbinieki. Skolas laikā viens no aktīviem bija Morics Blumbergs, vēlākais Mariss Vētra, kurā jau tolaik redzēju muzikāli apdāvinātu jaunekli ar labu balsi.” Mariss Vētra savās atmiņās vairākkārt piemin Stērsti.

Elza Stērste apprecēja radniecīgu dvēseli – Edvartu Virzu. Ir zināms, ka Elza lielā mērā pievērsa E. Virzu franču kultūrai. Bet vai arī Edvarts Virza bija kā ierosmes avots Elzai Stērstei?

Virza noteikti bija ierosmes avots, bet nedomāju, ka sakarā ar franču kultūru. To Stērste pārzināja daudz labāk. Virza franču dzeju bija tulkojis jau pirms iepazīšanās ar Stērsti.

Elza Stērste kādu brīdi darbojās Latviešu-franču tuvināšanas biedrībā. Vai Elzai bija daudz pienākumu šajā biedrībā?

Tur Stērste, cik zinu, nebija ilgi laiku, bet, pēc pašas vārdiem, kādu laiku strādājusi par sekretāri. Viņa ievērojami sekmējusi Franču liceja nodibināšanu Rīgā. Pēc apprecēšanās ar Virzu viņa samazināja sabiedriskās aktivitātes.

Pēc Otrā pasaules kara Elza strādāja par dramaturģi Rīgas Leļļu teātrī. Vai šis darbs bija vairāk kā materiālo apstākļu uzspiesta nepieciešamība, vai tomēr sirdslieta?

Virzas atraighte toreiz nevarēja izvēlēties darbu. Tajā laikā Leļļu teātra direktors bija Jānis Žīgurs, viņas meitas vīrs. Iespējams, ka tieši viņš sagādāja Stērstei šo darbu. Droši vien tā bija arī naudas lieta, bet jāsaka, ka Stērste visu mūžu ir ļoti strādājusi. Kāds radnieks, ja nemaldos Arnolds Spekke ir teicis, ka Elza ir kā darba zirgs. Naudas dēļ viņa savā mūžā ir daudz tulkojusi – romānus. Pie tam leļļu teātris viņai bija tuvs vēl no Parīzes gadiem.

Kurš darbs jeb ieņemamais amats Elzai Stērstei bija vistuvākais?

Manuprāt, viņai bija tuvs viss, ko viņa darīja, Arī dārzkopība un puķkopība (pēc 2.Pasaules kara viņa redzēta tirgū pārdodam puķu sēklas – iztikas dēļ. Viņai, tāpat kā lielākai daļai latviešu agrāk, darbs bija dzīves sinonīms. Atvaļinājumu mūsdienu nozīmē, kā slaidīšanās, agrāk nepazina. Arī ceļojumi inteliģencei bija savā ziņā darbs, jo par tiem rakstīja

Vai ir zināms, kā Elza Stērste izvēlējās, kurus franču autoru darbus tulkot? Viņa tulkoja tos darbus, kas pašai bija tuvāki, vai izdevējs veica šo atlasī?

Droši nemāku teikt. Viņai bija labi kontakti Francijā, un noteikti draugi un paziņas ieteica. Varbūt arī kāds apgāds, žurnāls vai laikraksts, kas publicēja turpinājumos, pats piedāvāja. Par prozas tulkojumiem viņa man kādreiz teica, ka nekad iepriekš nav lasījusi, jo „tad taču nebūtu interesanti”.

Okupācijas laikā bija jāpakļaujas cenzūrai un tik daudzi autori bija aizliegti. Elzas Triolē „Rozes uz nomaksu”, droši vien atsūtīja Aija Berto. Par laimi, Triolē laikam bija visai kreisi noskaņota.

Par dalību tā sauktajā „franču grupā” Elza tika represēta un nosūtīta uz Sibīriju. Atgriezies no izsūtījuma Elza bija daļēji paralizēta. Vai viņas darba spars arī bija mazinājies? Vai tieši otrādi Elza atgriezās motivācijas pilna?

Stērste bija ļoti laimīga, ka atgriezās, jo dodoties izsūtījumā, viņai bija 66 gadi, un sods – 25 gadi, tātad nekādu cerību atgriezties. Darba spars nebija mazinājies, un viņa strādāja ļoti daudz. Sākumā algotus darbus (tulkojumus) nevarēja dabūt, un tad viņa pēc Jāņa Žīgura ieteikuma rakstīja Atmiņas par savu mūžu. Tās pieejamas Rakstniecības muzejā, starp citu, ļoti interesantas. Pēc tam, kad viņu uzņēma Rakstnieku savienībā, varēja izdot dzejoļus un tulkojumus. No Sibīrijas viņa atgriezās garīgi nesalauzta, pilna gaišuma, 71 gada vecumā.

Vai pēc Elzas Stērstes kāds Jūsu ģimenē vēl ir pievērsies franču kultūrai, mācījies franču valodu?

Jā, mana māte Amarillis Liekna Virza (1921-2004) mācījās Franču licejā un runāja franciski. Un mana meita Diāna Jance (dz.1970) arī beigusi Franču liceju. Es pati novirzījos uz ziemeļiem.

Bakalaura darbs

“ _____ ”

tēmas nosaukums

izstrādāts Latvijas Kultūras akadēmijas _____ katedrā
katedras nosaukums

Ar savu parakstu apliecinu, ka _____ darbs izstrādāts patstāvīgi; izmantojot citu autoru darbos publicētus datus, definējumus un viedokļus, dotas precīzas norādes (atsauces) uz to ieguves avotu; iesniegtā darba elektroniskā kopija atbilst izdrukai.

Autors: _____ .2014.
Vārds, uzvārds Paraksts

Rekomendēju darbu aizstāvēšanai

Vadītājs: _____ .2014.
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds Paraksts

Recenzents: _____
Akadēmiskais amats, grāds, vārds, uzvārds

Darbs iesniegts ____ . ____ .2014.

Studējošo servisa speciālists : _____
Vārds, uzvārds Paraksts

Darbs aizstāvēts LKA _____ gala pārbaudījumu komisijas sēdē
Bakalaura, maģistra

____ . ____ .2014. prot. Nr. _____ vērtējums _____

Komisijas sekretārs: _____
Vārds, uzvārds Paraksts